

Poštnina v kraljevini SHS
v gotovini plačana.

ČAS

ZNANSTVENA REVIIJA
„LEONOVE DRUŽBE“

LJUBLJANA, 1923

TISKALA JUGOSLOVANSKA TISKARNA

Vsebina.

I. Razprave in članki:

V. Katoliški shod in slovensko ljudstvo. Univ. prof. dr. Jos. Srebrnič — Ljubljana	373
Je-li naša kraljevina nova ali stara država? Napisal univ. prof. dr. Ivan Zolger — Ljubljana	379
Novi cerkveni zakonik in obrestovanje. Dr. A. P.	395
Kriminalni proces zoper Jezusa Krista v luči novejših pravnozgodovinskih raziskovanj. Dr. Metod Dolenc — Ljubljana	398
Slomškov življenjepis p. Ožb. Rauša D. J. (1750—1855). Prof. dr. Fr. Kotnik — Ptuj	405

II. Iz našega kulturnega življenja:

Domoznanstvo. Slovinci. Fran Erjavec (dr. Joža Lovrenčič) — Na krvavih poljanah. Ivan Matičič (Dr. J. S.)	408
Vzgoja. Most v življenje. Anton Čadež (J. Pavlin)	411
Cerkveno govornišvo. Velika skrivnost. Dr. Mihael Opeka (Dr. Anton Medved)	412
Umetnost. Slovenska moderna umetnost. I. Siikarstvo. Izdala in založila Narodna galerija (Dr. J. S.)	413
Leposlovje. Faraon. France Bevk (André Čebokli). — Za novi rod. Stanko Majcen (André Čebokli). — Slovenski pesniki in pisatelji. III. zv.: Matija Valjavec. Priredila Fr. Erjavec in Pavel Fleré (J. Debevec). — Iz moje celice. M. Elizabeta, O. S. Urs. (P. Roman Tominec, O. F. M.)	414

III. Kulturne drobtine:

Drobec za kulturno zgodovino v Slovincih (Uredništvo »Časa«)	423
Popravek	424
Istnica uredništva	424

IV. Kronika:

Iz seje odbora L. D. (zvišanje naročnine)	424
Občni zbor L. D.	424

Ureditev lista (»Čas«, I. XVII., zvezek 6.) je bila zaključena 2. julija 1923.

Opomba. Ponatis člankov in razprav iz »Časa« je dovoljen le z vednostjo in dovoljenjem uredništva ter z navedbo vira.

V. Katoliški shod v Ljubljani in slovensko ljudstvo.

Univ. prof. dr. Jos. Srebrnič — Ljubljana.

Slovensko ljudstvo je v zadnjih desetletjih pred svetovno vojno živelo svojo pomlad. Narodnostna, socialna, a še neprimerno bolj verska ideja je bila, ki ga je bila zgrabila, da se je po dolgih dobah navideznega zimskega počitka zavedel svojih dolžnosti ter začel zidati stavbo lastne kulture in neodvisnega nacionalnega življenja. Mahnič in Krek sta mu bila tukaj klicarja, katoliški shodi pa velevažna zborovanja, od koder so izhajale zopet in zopet nove smernice za smotrno delo k istim ciljem. Kako je bilo vse to lepo navzlic morebitnim senčam, ki jih kritični zgodovinar tu ali tam zapazi! Velikega pomena je bilo, da so bili Slovenci politično edini, ker so živeli z neprevelikimi izjemami vsi v okviru iste države. Majhen narodič sicer, a organizatorna sila, ki ga je v najvažnejših činjenicah prešinila: pri verskem, prosvetnem, gospodarskem in političnem delovanju, je vzbudila v njem speče moči živega zdravega organizma, da je pričel v resnici svojo pomlad. V to pomlad je prihrula silovita burja svetovne vojske ter povzročila ogromno razdejanje.

Tudi drugi narodi so od nje prizadeti, vendar nobeden tako hudo kakor naš, vprav radi tega, ker ni nobeden tako majhen kakor on. Visoko zveneča gesla o samoodločbi, o prostosti, o moralni sili prava, o zaščiti svobodnega razvoja vseh narodov, velikih in malih, se niso nad nobenim drugim narodom izkazala v krutejši obliki kot prazne puhlice kakor nad malim slovenskim narodom. Kar so drugi zase zahtevali in dejansko izvajali, to so njemu odrekli. Moč je bila in je nad pravico; to je bridko spoznal. Navzlic neizmernemu trpljenju in strašnim zgubam na vseh dobrinah, ki jih je slovensko ljudstvo posebno v svojem zapadnem delu prineslo na žrtvenik svetovne vojske, je bilo

vprav ono najhujše zadeto. Brez najmanjšega ozira na pravico do skupnega življenja, ki jo vsak narod ima v okviru svojega dejanskega etnografskega ozemlja, so pri sklepanju mirovnih pogodb velevlasti sekale nove državne meje naravnost čez telo našega naroda. Stoletja je bilo to slovensko telo politično že združeno, one so ga razparale, razčetrile, ko so ga nasilno razdelile med štiri države. Tretjina vsega naroda mora sedaj živeti ločena od svobodnega doma v Jugoslaviji. Pred vsem svetom lahko ugotovimo, ne da bi nam mogel kdo oporekati, da je to največja krivica, ki se je v novejši zgodovini prizadela kulturnemu ljudstvu, ljudstvu naseljenemu celo sredi Evrope! Brídka globoka bol polni ob tem dejstvu vsako srce med nami.

Res je, katoliški shod najbrž ne bo pošiljal protestov in izjav v svet, ki bi se ozirale na veliko krivico, ki so nam jo mirovne pogodbe napravile. Krivica je predvsem političnega in mednarodnega značaja; naloga drugih faktorjev je, da tu pred svetom nastopijo, prav tako, da v lastnem narodu vzbudé v tem oziru zavest še spečih dolžnosti. A res je tudi, da bo vsako solnčno razpoloženje v množicah, ki se bodo koncem avgusta od vseh strani Slovenije zbrale v Ljubljani, zadušeno v brídкости ran, ki jih je mir svetovne vojske v telo našega organizma zasekal.

Morda je prav, da solnčnega razpoloženja ne bo. Morda je ravno ta okolnost najbolj vplivala, da je že takoj od početka vse pripravljavno delo za ta katoliški shod krenilo v nepričakovano resno smer ter si postavilo za nalogo, dati našemu nadaljnjemu pokretu navodila, kako naj bi se naše ljudstvo v e r s k o in n r a v n o o b n o v i l o, da bi zadobilo v ti obnovi vir neizčrpne odpornosti sredi grozotne nacionalne nesreče, v katero ga je pahnilo krivično nasilje. Izčiščenje po večno veljavnih katoliških načelih in izvedba organiziranih čet v luči teh načel je bila naloga dosedanjih katoliških shodov. S temi načeli prešiniti še d u š o vsakega posameznika v narodu, da prične živeti sveto in popolno, to so načeni V. katoliškega shoda.

Ugotovilo pa se je, da tvori največjo oviro za tako življenje alkoholizem, t. j. nezmerna in neredna vdanost do alkoholnih pijač, na katerem p o s g l a s n i s o d b i vseh slovensko ljudstvo boleha. — Načelnik oddelka za socialno politiko dr. Fr. Goršič je pri treznostnem zborovanju v Ljubljani

dne 24. junija mogel javno konstatirati, da zapravi le tisti del slovenskega ljudstva, ki ga v tem oziru pristojni uradi v Jugoslaviji nadzorujejo in ki šteje komaj 1 milijon duš, za alkoholne pijače tri tisoč milijonov kron na leto (1922). Strašna številka, ki je pa še daleč daleč od prave resničnosti, kajti ona ne vsebuje silne množine alkoholnih pijač, ki se v zidanicah in sploh doma popijejo! Vse druge številke, ki izražajo prispevke za državo v obliki davkov, prispevke za kulturne ustanove, za narodne in verske svrhe, zginejo pred to ogromnostjo. Tista številka razkriva kakor blisk v temni noči pot, ki vodi v neizbežno propast, kajti ona priča, da stojé v narodu kot celoti daleko na prvem mestu neplemeniti pohlepi na škodo vsakega idealnega stremljenja. Koliko bi se dalo le iz malega odstotka ogromne svote treh milijard napraviti, če bi ga ljudstvo položilo na oltar dolžne ljubezni do bratov, ki so zapuščeni in oropani svobode, ki nimajo ne sredstev ne možnosti za neoviran kulturni razvoj; koliko za tiste, ki tiče v temi poganstva; koliko za nebroj vzvišenih nalog na verskem in prosvetnem polju! Pa ga ni; tudi tisti mali odstotek gre v nič. Alkoholizem posameznike in družine in posredno seveda tudi narod kot celoto gospodarsko in moralno upropašča in mu jemlje pogoje odpornosti proti raznim boleznim in pa še drugim tujim silam, mu jemlje smisel za nacionalno samoobrano, mu jemlje čut potrebe, da bi živel po veri in stremel po višjih stopnjah religioznosti. On je sploh najhujša ovira čednostnega življenja. On je poglavitni vzrok tiste surovosti in toliko ogabnih prizorov, ki jih podajajo nabori in vpoklici rekrutov, razne slovesnosti, izletniške prireditve itd. On je dalje tudi poglavitni vzrok, da je v Sloveniji vsak sedmi otrok (1921) nezakonski, in da šteje v Slovencih armada nezakonske dece skoraj 40.000 duš. On meče sramoto na slovensko ime vsepovsod.

Razklanost na razne države, s katero je mir svetovne vojske naš narod udaril, in bolezen alkoholizma, ki se je gotovo kot ena izmed moralnih posledic svetovne vojske v naš narod tako globoko zajedla, sta slovenskemu ljudstvu lahko usodna za vso njegovo eksistenco. Taki činitelji uničujejo tudi večje narode. Lahko rečemo, da ni bilo slovensko ljudstvo še nikdar v večji nevarnosti za svoj obstoj, kakor vprav sedaj. Saj ga tukaj ne ogrožajo samo drugi številčno, politično in kulturno

močnejši narodi, on si v svojem zdravju in v svojem obstoju samemu sebi tla izpodkopuje! Celo L. Pitamic ugotavlja »za nas zelo žalostno dejstvo, da je ravno na mejah slovenski živelj le malo odporen, čemu je menda glavni vzrok — alkoholizem, ki podpira z moralno propalostjo tudi renegatstvo« (Nova Evropa, 21. aprila 1923, str. 353).

Pomen v. katoliškega shoda v Ljubljani je ob teh dejstvih evidenten.

Kot nepolitična manifestacija on, kakor se zdi, ne bo torej javno dajal duška vtisom radi nasilja, ki se je z mirovnimi pogodbami nad slovenskim narodom izvršilo, pač pa bo moral javno svoje stališče zavzeti nasproti veliki bolezni slovenskega ljudstva. Bolezen sama je moralna, je ena izmed oblik nezmernosti, zato spada po vsem svojem značaju v razprave katoliškega shoda. Verskonravna obnova slovenskega ljudstva je cilj v. katoliškega shoda. Pot k temu cilju je treznost, ki naj jo naš narod zopet vzljubi. Ne bo se dala ta pot tako hitro zgraditi, ker morajo pri tej gradbi sodelovati ne samo verske in kulturne, temveč tudi politične in gospodarske instance. Toda zavest, da je vzgoja k treznosti nujno potrebna, bo zmagala.

Pri treznostnem zborovanju 24. junija v Ljubljani so se v poudarjanju življenskega pomena ideje treznosti za naš narod in v spoznanju, da je brezpogojno treba nastopiti proti alkoholizmu v Slovencih, strinjale vse kulturne smeri brez razlike svetovnega naziranja. Nekatere kulturne organizacije so s ponosom naglašale, da prepovedujejo svojim članom celo vsako uživanje alkoholnih pijač in da propagirajo abstinenco kar najizdatneje. To nalaga ne samo udruženjem, temveč tudi strankam, ki temeljijo na katoliških načelih, posebno dolžnost. Nikakor namreč ne sme biti, da bi se v zadevi, ki je eminentno moralna in ki radi tega globoko posega v verskonravno življenje celega naroda, dale desavuirati po činiteljih, ki katoliških načel ne poznajo, jih morda celo odklanjajo, pa že s čisto naravnih vidikov oziroma radi ljubezni do naroda na vso moč poudarjajo dolžnost brezobzirnega boja proti alkoholizmu, dolžnost, da moramo vsi delati za to, da bo naš narod videl v treznosti eno svojih najlepših lastnosti. Organizacije in stranke katoliških načel so dolžne, da se temu gibanju pred

vse mi drugimi postavijo na čelo, kajti lepota, privlačnost in moč katoliških principov ni v naglašanju, temveč v konkretnem izražanju sredi dejanskega življenja! —

Bodoči katoliški shod v Ljubljani se za Slovence vrši še drugače v bistveno drugih razmerah kot vsi dosedanji. Ti so bili v državi, ki je bila po konfesijski pripadnosti svojega prebivalstva skoraj do zadnjih odstotkov katoliška; sedaj živimo v državi, ki je versko mešana; katoličani so v njej celo v relativni manjšini. Naloga prejšnjih katoliških shodov je bila, sredi versko-načelnih nejasnosti osobito proti liberalizmu in verskemu indiferentizmu določno precizirati katoliška načela ter podati smernice za njih praktično izvajanje v danih socialnih, gospodarskih in kulturnih prilikah. Katoliški shod v avgustu pa ima nalogo, da pokaže drugim konfesijam v naši državi, kako si mi katoličani mislimo na raznih kulturnih poljih življenje po veri sredi sedanjega modernega sveta; on naj pokaže, da nam vera ni nejasen pojem raznih čuvstev, tudi ne skupina gotovih religioznih nazorov v teoriji, ki si jo lahko vsak po svoje prikroji, tudi ne kak naučen sistem ločen od življenja, temveč neskončno resna razodeta resnica z logično neizbežnimi postulati na vse zasebno in javno življenje. Verskonravna reforma slovenskega ljudstva kot cilj tega shoda, ki se ne sramuje, moliti javno Confiteor, in ima moč, z javno izpovedjo in kesanjem povedati tudi sklep svojega poboljšanja, bo odkrila kakor nalašč posebno značajko verskega življenja v okviru katoliške cerkve. Tu je načelo, ki se preliva v konkretno življenje in hoče v njem imeti svoj odsvit.

Ne bo se govorilo o zbližanju z drugimi veroizpovedmi v državi, ker ta beseda ne izraža jasnega pojma in je n. pr. v dogmatičnem smislu, če bi kdo govoril o verskem zbližanju, celo nepravilna, neoportuna, lahko tudi zvodna, pač pa se bo poudarilo medsebojno spoznavanje. Spoznavanje rodi spoštovanje in plemenito strpljivost. Spoznavanje pa je tem lažje in uspešnejše, čim jasnejša je opredelitev v nazorih verskega mišljenja. To hoče storiti V. katoliški shod v Ljubljani v vseh vprašanjih, ki so sedaj za Slovence kot katoličane v Jugoslaviji pereča. S tem odpira ne samo pot za lepo in zdravo sožitje z inovernimi deli prebivalstva v državi, posebno s pravoslavnimi, on dela tudi kar najlepše v smislu zapovedi, ki jo nalaga ljubezen do bližnjega.

Tako smemo upati, da bodo posledice katoliškega shoda za naš narod velike. Prinesle mu bodo prejkoslej tudi posebno versko obeležje. Ne bo sicer karakterizirano po zunanjih slučajnih pojavih, ki godijo morda fantaziji, a za versko življenje le malo pomenijo in nimajo ž njim niti kakih tesnejših vezi, temveč po pojavih, ki so neposredni sad verskega poleta v narodu. Doba dosedanjih katoliških shodov je več ali manj vse, kar je bilo v Slovencih še pozitivno verno, prepregla z nepreglednimi vezmi raznih organizacij. Organizirano življenje v ti dobi je dalo slovenskemu narodu izraz, kakor ga drugače v Jugoslovanih nikjer ne srečujemo. Izvršilo se je pod vplivom katoliških shodov, verske ideje. Ako napravi gibanje v smereh verskonravne obnove, kakor jo hoče letošnji katoliški shod v slovenskem ljudstvu inavgurirati, iz tega ljudstva narod treznosti in vzbudi istočasno v njem še razne sile za visoke altruistične naloge, se bo — zopet kot sad verske ideje — tekom bodoče generacije pojavila na našem narodu še višja oblika nacionalnoverskega obeležja: svet bo občudoval v Slovencih narod, ki ljubi treznost in ki sedaj sredstva, katera je prej brezplodno zametal oziroma celo zlorabljal v svoje propadanje, v čudovitih izmerah prinaša na žrtvenik najlepših idealov verskega, kulturnega in nacionalnega dejstvovanja. Za to obeležje se res splača delati in trpeti! Temeljni kamen naj mu položi V. katoliški shod.

V Ljubljani, 2. julija 1923.

Je-li naša kraljevina nova ali stara država?¹

Napisal univ. prof. dr. Ivan Žolger — Ljubljana.

I.

Mešano Razsodišče v Ženevi, ustanovljeno med našo in nemško državo, se je pred kratkim bavilo z vprašanjem, ali ima naša država glede likvidacije nemškega premoženja, naha-jajočega se v njenem ozemlju, iste pravice, kakor so v mirovni h pogodbah vobče priznane zavezniškimi državam, ali velja za našo državo izuzetek čl. 297, lit. h, šte v. 2, al. 2 Versailles-ske pogodbe.

Razsodišče je zavrnilo tožbo nemške države, ki je zastopala stališče, da naša država nima istih pravic, pri tem pa je pred-vsem, da, v p r a v n e m oziru izključno uporabljalo argument, da v smislu Saint-Germainske in Trianonske in vsled tega tudi v smislu Versailles-ske pogodbe naša država ni na novo ustvar-jena država.

Razsodbo je naš odlični in velezaslužni zastopnik v Meša-nem Razsodišču g. dr. Dušan M. Subotić v prevodu objavil v članku »**Naša Kraljevina nije nova država**«, natisnjenem v »Novem Živofu«. ² V tem članku precizira dr. Subotić na pod-lagi argumentacije Mešanega Razsodišča tudi svoje mnenje o vprašanju, ali je naša kraljevina nova ali stara država.

Najprej naglaš a v uvodu k prestavi, da »ugovori o miru koji su zaključeni posle velikog svetskog rata u 1919 godini postavili su jedan nov pojam u medjunarodnom pravu, t. j. pojam novih država in sa tim pojmom na više mesta vezali vrlo važne pravne posledice.«

¹ G. avtor je bil tako prijazen, da je dal »Času« pričujočo razpravo v slovenskem jeziku na razpolago, ki jo je v hrvatskem tekstu priobčil v »Slovenskem pravniku« leta 1923, zvezek 2. Razprava je velike na-čelne važnosti za vse pojmovanje notranjepolitičnega življenja v naši državi. Zato je vredna, da jo vsak izobraženec do dna prouči in njene ideje kar največ popularizira. — Opomba uredništva.

² Knjiga XI, zv. 11 (18. nov. 1922) Beograd, Grafički zavod »Narodna Samouprava«.

Dalje pripomnja, da »pitanje o tome, da-li je naša Kraljevina nova država ili stara, t. j. proširjena Kraljevina Srbija usled ujedinjenja izvesnih teritorija bivše austro-ugarske monarhije sa njom, od dvojakog je interesa: sa gledišta spolnjeg, t. j. medjunarodnog prava i sa gledišta unutrašnjeg, t. j. državnog prava.«

Na koncu podanega teksta razsodbe pa g. dr. Subotić ugotavlja: »Tako je ovom odlukom Mešovitog Izbornog Suda, sa gledišta medjunarodnog prava, razpravljeno i utvrđeno, da naša Kraljevina nije nova država. Dakle: ona je stara Kraljevina Srbija sa novim imenom i novim teritorijama.«

Kakor je razvidno, pušča g. dr. Subotić vprašanje odprto, ali je s stališča notranjega državnega prava naša kraljevina nova ali stara država, s čimer priznava možnost, da bi država SHS s stališča notranjega prava eventualno mogla biti nova država, čeprav je s stališča mednarodnega prava stara država. Nastane torej vprašanje, li je pravno sploh možno, da bi isti pravni subjekt glede istega atributa mogel biti drugače kvalificiran s stališča državnega prava kakor s stališča mednarodnega prava.

V kolikor pride mednarodno pravo v poštev, je dr. Subotić mnenja, da je z odločbo Mešanega Razsodišča »razpravljeno i utvrđeno«, da naša kraljevina ni nova država, ampak stara kraljevina Srbija z novim imenom in ozemljem. Ker se ta trditev opira izključno, na argumentacijo Mešanega Razsodišča, je treba, da si najprej to argumentacijo natančneje ogledamo.

Razen tega pride seveda tudi v poštev, ali se more nazarju, ki ga kako sodišče izrazi v svoji argumentaciji, pripisovati avtoriteta pravnoveljavne ugotovitve, oziroma ali je bilo Mešano Razsodišče sploh poklicano izreči avtoritativno sodbo o vprašanju, s katerim se imamo baviti.

II.

Nemški zahtevek, da naša država glede likvidacij nemške imovine, nahajajoče se na našem ozemlju, nima istih pravic, kakor so se na splošno priznale ententnim državam v Versailleski mirovni pogodbi, oziroma da velja za našo državo v tem pogledu izjemen pravni položaj, je po določenih mirovne

pogodbe neutemeljen in ga je bilo zavrniti, čeprav je naša kraljevina nova država, ker tudi kot nova država ne spada pod izuzetek čl. 297 Versailles-ske pogodbe.

Temeljni princip, ki ga mirovne pogodbe postavljajo na čelo vsega reparacijskega problema, je, da imajo Nemčija in njene zaveznice povrniti le one škode, ki so jih povzročile »civilnemu prebivalstvu zveznih in združenih držav ter imovini tega prebivalstva« (čl. 231, 232 Versailles-ske, čl. 177, 178 Saint-Germainske pogodbe etc.).³

Te škode obstajajo v glavnem iz dveh kategorij. Prvič iz škod, ki so jih Nemčija in njene zaveznice prizadele prebivalstvu ententnih držav s tem, da so uporabljale pri izvrševanju sovražnosti in sploh pri vojskovanju sredstva, ki jih zakoni in običaji o vojskovanju prepovedujejo. Te škode (reparacije v tehničnem smislu) so podrobneje specificirane v aneksu k čl. 232.)

Drugič iz škod, ki so jih pripadniki ententnih držav utrpeli vsled izrednih odreditev, ki so jih Nemčija in njene zaveznice uveljavile proti imovini pripadnikov ententnih držav, nahajajoči se v ozemlju Nemčije in njenih zaveznic.

Modalitete in načini povračanja teh škod so različni. Ena teh modalitet je likvidacija nemške imovine, nahajajoče se v ozemlju ententnih držav, ter obstaja v tem, da se izkupiček takih likvidacij porabi v prvi vrsti za povrnitev škode, povzročene pripadnikom dotične ententne države, po izrednih nemških odreditvah proti njihovi imovini, preostanek pa odda v skupni reparacijski fond (čl. 243, 297, ter § 4 aneksa k temu členu Versailles-ske pogodbe).

Pri pogajanjih o Versailles-ski pogodbi je nemška delegacija ugovarjala določbi, po kateri naj bi likvidaciji zapadla tudi nemška imovina v ozemljih, ki naj bi jih kakor Alzacijo,

³ Les Gouvernements alliés et associés reconnaissent que les ressources de l'Allemagne ne sont pas suffisantes pour assurer complète réparation de tous ces pertes et de tous ces dommages. Les Gouvernements alliés et associés exigent toutefois, et l'Allemagne en prend l'engagement, que soient réparés tous les dommages, causés à la population civile de chacune des Puissances alliées et associées et à ses biens...

Poznansko itd. odstopila z mirovno pogodbo. Posebno pa je insistirala na tem, da bi bilo povsem v nasprotju s postavljenim temeljnim načelom, če bi smela Poljska likvidirati nemško imovino v ozemlju, ki naj se ji odstopi. Kajti o škodi, tako je poudarjala, ki bi jo bila Nemčija povzročila »civilnemu prebivalstvu poljske države«, se že radi tega ne da govoriti, ker med vojno poljske države še ni bilo in vsled tega tudi ne »civilnega prebivalstva Poljske«. Nemčija takemu prebivalstvu tudi škod ni povzročila. Radi tega manjka Poljski justus titulus in pravna causa za likvidacijo.

To reklamacijo so ententne države priznale v toliko, v kolikor gre za teritorije, ki naj jih Nemčija odstopi novim državam kakor Poljski in Češkoslovaški. »Da torej ugodijo kritiki glede posledic prenosa nemškega ozemlja na Poljsko in da dajo sigurnosti glede likvidacije nemške imovine,« so ententne države formulirale pridržek v čl. 297, lit. h, štev. 2, al. 2.¹

Po tem pridržku oziroma izuzetku morajo države, ki so »nove«, ali »niso deležne reparacij«, v slučaju, da so izvršile kake likvidacije, izročiti izkupiček imetnikom in imajo ti imetniki pravico, da jim Mešano Razsodišče prizna odškodnino, če je bila likvidacija po načinu izvršitve zanje kvarna. Države, ki »niso deležne reparacij« so one ententne države, ki z Nemčijo sploh niso bile v vojnem stanju, ker se je njihovo sodelovanje pri vojni omejilo na to, da so prekinile z Nemčijo diplomatske vezi, a so vendar sopodpisnice mirovnih pogodb, kakor Bolivija, Ekvador, Peru, Urugvaj. Za te države seveda tudi pravica likvidacije ne prihaja v poštev. »Nove države«, ki ne smejo likvidirati, so pa one nove

¹ »Afin de tenir compte des critiques relatives aux conséquences d'un transfert de territoire à la Pologne les Puissances alliées et associées, désireuses de fournir des garanties au sujet de la liquidation des biens allemands font des propositions dont le détail est donné ci-après dans les paragraphes, relatifs aux propriétés, droits et biens« (scl. čl. 297). Réponse (16. juin 1919) des Puissances alliées et associées aux remarques de la Délégation allemande sur les Conditions de Paix, p. 14. — Čl. 297, lit. h, štev. 2, al. 2 se glasi: Dans le cas des liquidations effectuées, soit dans les nouveaux Etats signataires du présent Traité comme Puissances alliées et associées, soit dans les Etats qui ne participent pas aux réparations à payer par l'Allemagne, le produit des liquidations devra être versé...

države, v katerih ni »civilnega prebivalstva«, ki bi bilo na ta ali oni način (izvajanje sovražnosti ali izredne odredbe proti imovini) trpelo po nemškem postopanju.

To je smisel čl. 297, ki izhaja iz zgodovine njegovega postanka ter iz temeljnega načela mirovne pogodbe. In v tem determiniranem smislu je treba interpretirati izraz »nouveaux Etats signataires du présent Traité«. Pod tako determiniran pojem »nove države« pa naša kraljevina seveda ne spada, ker ima »civilno prebivalstvo«, katero je trpelo po nemškem postopanju, in ima torej i justus titulus i pravno causa, ki so po temeljni določbi mirovne pogodbe predpostavka za izvrševanje likvidacije in v čemer se naša država bistveno razločuje od Poljske in Češkoslovaške.

Novost države je, kakor bomo še videli, pojem formalnega značaja. Za pravico likvidacije so pa po osnovnem načelu merodajni materialni pogoji oškoditve naroda. Kako je mogoče misliti, da bi ustvaritelji mirovne pogodbe mogli pri določbi čl. 297 popolnoma abstrahirati od teh materialnih pogojev ter to pravico vezati na momente, ki s temi pogoji nimajo nobene zveze? Razsodišče samo čuti nelogičnost, ki bi tičala v taki domnevi. Vsled tega samo naglaša na koncu svoje argumentacije v dodatnem stavku, da bi bilo le težko razumeti, da so ustvaritelji pogodbe »hteli naturiti državi SHS jedno postopanje relativno nepovoljnije, ne vodeći račun o žrtvama naturenim ratom, od njegovog početka, saveznici od prvoga časa kakva je bila Kraljevina Srbija.« V tej v razsodbi le politično prezentirani ideji, ki je pa v zgoraj navedenih temeljnih določbah pravno zasidrana, tiči odločilni pravni razlog, da je bila tožba neutemeljena in da jo je bilo zavrniti.

Ako bi bilo Razsodišče posmatralo čl. 297, v zvezi s temeljnimi določbami, bi se mu bil takoj razjasnil pomen izraza »nove države«. Razsodišče bi bilo spoznalo, da se v čl. 297 izraz »nouveaux Etats« rabi v stvarno točno determiniranem smislu, pod katerega pa naša kraljevina ne spada. V tem primeru bi bila tudi metoda interpretacije pravilna, ker vendar treba, da se smisel in obseg izuzetka določi, ne izolirano, ampak v zvezi s pravilom, ki ga izuzetek utesnjuje!

III.

Temu nasproti je pa Razzodišče *κατ' ἐξουσίαν* reševalo načelno vprašanje, ali je naša kraljevina nova ali stara država, in to s sredstvi, s katerimi se tako splošno vprašanje rešiti ne da. Jasno je, da verbalno-dialektična interpretacija posameznih izrazov pogodbe, ki kakor mir. pogodba opredeljuje le pojedine pravice in dolžnosti med obstoječimi državami, ne more vesti do razrešitve vprašanja, pri katerem gre za to, da se v vsej svoji celoti dojame bitnost države. Vsa argumentacija Razzodišča ima vsled tega tudi značaj neke juristične premetenosti ter se zapleta v protislovja.

Razzodišče izjavlja na eni strani, da ni poklicano, da se »ob danem povodu« »izjasni« o »vprašanju kot takem« (»u pogledu čisto naučnom«, kakor se eufemistično izraža⁵). Vendar pa so, izvzemši spredaj citirani passus, vsa pravna izvajanja posvečena le temu vprašanju in tvori ugotovitev, da »se ne može dopustiti, da je država SHS država iznova stvorena u smislu mirovnih ugovora« edini pravni argument odločbe.

Kakšna je ta argumentacija?

Razzodišče pravi: Versailles-ska mirovna pogodba sicer ne pove, v katerem pomenu so signatarji pogodbe rabili izraz »les nouveaux Etats signataires du présent Traité« v čl. 297; vendar se pa nahajajo v pozneje sklenjenih pogodbah (Saint Germain in Trianon), osobito pa v Saint-Germainski pogodbi, »koja ima jednu naročitu važnost za državu SHS« določila, »koja izključuju državu SHS iz grupe novih država (nouveaux Etats) u smislu ovih ugovora«. Če je pa država SHS v smislu teh pogodb (Saint-Germain in Trianon) stara država, mora biti tudi v smislu Versailles-ske pogodbe.

Iz katerih določb Saint-Germainske (oz. Trianonske) pogodbe pa izvaja Razzodišče tezo, da je država SHS stara država?

Iz čl. 248 d in iz čl. 271 (oz. čl. 231 d in 254), ki postavljajo določila o valuti in tečaju, v kateri in po katerem

⁵ Ker mi ni bilo mogoče dobiti originalnega besedila razzodbe, se opiram v vsej razpravi na tekst prestave g. dr. Subotića.

se imajo poravnati dolgovi, ki so pred in med vojno nastali med pripadniki ententnih držav in pripadniki avstrijske (ozir. mažarske) republike.

Čl. 248 d (odst. 1—3) postavlja splošno — t. j. za dolgove med pripadniki vseh ententnih držav na eni strani in pripadniki avstrijske republike na drugi strani — veljavno načelo, da je treba te dolgove poravnati v valuti ententne države dotičnega upnika ali dolžnika, in sicer po tečaju, ki ga je avstrijska krona v zadnjem mesecu pred izbruhom vojne imela v dotični ententni državi. K ententnim državam pa pripadata po mirovnih pogodbah tudi Češkoslovaška in Poljska; toda postavljeno načelo je bilo glede njiju neizvršljivo, ker pred vojno Češkoslovaška in Poljska nista bili in vsled tega »mesec pred vojno« tudi češkoslovaške in poljske valute in tečajev teh valut z avstrijsko krono ni bilo.

Radi tega se je za Češkoslovaško in Poljsko v zadnjem (4.) odst. čl. 248 d ustanovila specialna določba, ki se glasi:

»Za Češkoslovaško in Poljsko, vlasti ustvarjeni na novo, bode valuto in tečaj... določila reparacijska komisija.« — (En ce qui concerne la Pologne et l'Etat Tchécoslovaque, Puissances nouvellement créés, la monnaie de règlement et le taux du change... seront fixés par la Commission des réparations.)

Ker ima dostavek »vlasti ustvarjeni na novo« očitno le eksplikativen pomen, pripominja Rzsodišče, da ta tekst sam še ne odloči vprašanja, pač pa da ga odloči v zvezi s čl. 271.

Pri čl. 271 gre za izjemo načela, ki ga čl. 248 d splošno postavlja, in to za dolgove med pripadniki sedanje avstrijske republike in onimi pripadniki ententnih držav (Italije, Jugoslavije, Rumunije, Češkoslovaške in Poljske), ki so do mirovne pogodbe bili avstro-ogrski pripadniki (dolgovi med bivšimi pripadniki Avstro-Ogrske). Glede teh dolgov določa čl. 271, da ostane specialna določba odst. 4, čl. 248 d, v veljavi, v kolikor gre za dolgove in terjatve pripadnikov Češkoslovaške in Poljske. Dolgovi pa med pripadniki sedanje avstrijske republike in bivšimi avstrijskimi državljani, ki so sedaj pripadniki Italije, Jugoslavije in Rumunije, naj se poravnajo v valuti tiste ententne države, v kateri je bivši Avstrijec zadobil

pripadništvo (torej v italijanski, jugoslov. ali rumunski valuti), in sicer po ženevskem tečaju v zadnjih dveh mesecih pred razsulum Avstro-Ogrske. To pa izraža čl. 271 v tejle obliki:

»S pridržkom specialnih določb, predvidenih v čl. 248 d za novo ustvarjene države, se bodo označeni dolgovi poravnali...« (Sous réserve des dispositions spéciales prévues à l'article 248 d pour les Etats nouvellement créés les dettes dont il est question seront payées...)

V tem pa, da čl. 271 rabi izraz: »Sous réserve des dispositions spéciales prévues à l'article 248 d pour les Etats nouvellement créés (za novo ustvarjene države)« in ne izraz: »Sous réserve des dispositions spéciales prévues à l'article 248 d pour **certain**s des Etats nouvellement créés (za nekatere novo ustvarjene države), vidi Razsodišče dokaz, da so v smislu St. Germainске pogodbe le Češkoslovaška in Poljska (ne pa tudi Jugoslavija) na novo ustvarjene države!

Ta zaključek je že po gramatično analitični interpretaciji napačen. To pa radi tega, ker prezira dve dejstvi. Prvič dejstvo, ki je bilo že pri načelnem določilu čl. 248 d vzrok, da so se v 4. odstavku tega določila ugotovile specialne določbe le za Češkoslovaško in Poljsko, t. j. dejstvo, da je država SHS že ob sklepanju mirovne pogodbe imela v dinarju valuto, ki je bila v internacionalnem prometu od zdavnaj priznana, in da za slične specialne določbe o valuti in tečaju, ki so bile potrebne za Češkoslovaško in Poljsko, a priori ni prišla v poštev.

»Specialne določbe« (tako se v čl. 271 izrecno imenujejo), ki jih vsebuje odst. 4, čl. 248 d, pravijo: Ker sta Češkoslovaška in Poljska novi državi, ki v mesecu pred izbruhom vojne nista imeli v deviznem prometu vpeljane valute, zato bode valuto in tečaj za porajnavanje označenih dolgov ugotovila reparacijska komisija. Razmerje teh »specialnih določb« (plural se rabi, ker gre za določbo o valuti in za določbo o tečaju) k državi SHS je isto, kakor razmerje subjekta A k stavku, da je B dolžan C 100 Din, t. j. naša država ne stoji s temi posebnimi določbami v nobenem pozitivnem razmerju. Država SHS se sploh ne nahaja v idejnem okviru ali krogu teh »specialnih določb«.

Drugo dejstvo pa je, da so v 4. odst. čl. 248 d navedene »specialne določbe« za Češkoslovaško in Poljsko v čl. 271 le citirane, posnete, miselno reproducirane. Saj ta članek 271 izraža le pridržek (»sous réserve...«) določb, ki so utrjene v 4. odst. čl. 248 d, rekoč: kar se je tam v 4. odst. čl. 248 d, za vse dolgove določilo posebnega za Češkoslovaško in Poljsko, velja tudi za dolgove, o katerih govori čl. 271. Vsled tega se mora tudi pridržek v **vsem** v onem smislu interpretirati, ki ga ima 4. odst. čl. 248 d, sam in ki izhaja iz dejstva, da pri njem država SHS a priori ni prišla v poštev. Zakaj drugače bi se temu odstavku, katerega veljavo čl. 271 le pridržuje, nekaj podtikalo, kar sam ne vsebuje, in bi pridržek ne bil več pridržek.

Ako se določba 4. odst. čl. 248 d v čl. 271 le pridrži (in o tem po besedilu čl. 271 ne more biti dvoma) in ako ima v določbi 4. odst. čl. 248 d izraz »Etats nouvellement créés« kakor Razsodišče samo priznava, le eksplikativen in ne determinativen pomen, potem mora isti izraz v določbi kot pridržani imeti isti, t. j. eksplikativen in ne determinativen pomen. Za kako spreminjanje pomena ni nobenega povoda, ker se tudi čl. 271 drži strogo v okviru valutarne določbe.

Torej že čisto gramatično logična interpretacija kaže »zgrešenost argumentacije Mešanega Razsodišča.

Ta zgrešenost pa izhaja tudi iz tega, da vprašanje ali kaka konkretna (recimo valutarna) določba za izvestno državo velja ali ne, sploh ni v nobeni stvarno-nujni zvezi z dejstvom, ali je država nova ali stara.

Po valuti sta v resnici le Češkoslovaška in Poljska novi državi in pod tem vidikom je identifikacija Češkoslovaške in Poljske z »novoustvarjenimi državami«, ki jo člena 248 d in 271 izražata, pravilna in resnična. Toda napačno je »novo ustvarjene države identificirati s Češkoslovaško in Poljsko tudi pod vidiki, o katerih v teh členih ni govora. Če sta Češkoslovaška in Poljska valutarno drugače kvalificirani kakor Jugoslavija, iz tega še daleko ne sledi, da morejo te tri države biti nujno diferentne tudi v vseh ostalih vidikih. Če se več subjektov (tukaj Češkoslovaška in Poljska na eni strani in Jugoslavija na drugi strani) razlikuje glede enega atributa ali predikata (tukaj valutarna določba), morejo vendar glede drugega atributa ali predikata (tukaj novost države) soglašati, o če-

mer se lahko prepričamo, če pomislimo, da moreta n. pr. dva predmeta biti sicer po barvi različna, po dejstvu novosti pa enaka.

Iz tega sledi, da je argumentacija Razsodišča gramatično in stvarno-logično zgrešena. Radi tega pa nima nobene vrednosti tudi trditev, ki se nanjo opira, da država SHS »v smislu St. Germainске in Trianonske in* vsled tega tudi Versailles-ske mirovne pogodbe« ne more biti nova država. Isto velja iz istih razlogov tudi za trditev g. dr. Subotića, po kateri je z argumentacijo Razsodišča »sa gledišta medjunarodnoga prava utrjeno«, da naša kraljevina ni nova država.

IV.

Dosedanja izvajanja nam ne podajajo še nobenih izsledkov za vprašanje, ali je naša kraljevina nova ali stara država. To je povsem naravno. Zakaj, na vprašanje, ki je nujno spojeno z bitnostjo države, ne moremo iz kake valutne določbe dobiti nobenega meritornega odgovora, in to iz istega razloga kakor nam ugotovitev, da ima miza tri ali štiri noge, nikdar ne more ničesar razodeti o bistvu ali o postanku te mize. Ako hočemo priti do spoznanja, ali je država nova ali stara država, moramo predvsem spoznati bitnost države.

Kaj pa da je država in kedar se more govoriti o novi državi, to nam pa je že na klasičen način razjasnil Aristoteles, kakor je to v najnovejšem času lepo dokazal prof. Pitamic.⁶

Aristoteles ugotavlja, da je država: zajedništvo naroda v ustavi (*κοινωνία πολιτῶν πολιτεία*) in pravi, »kadar postane ustava po svojem bistvu (*τῷ εἶδει*) druga, država ni več ista«.

To pojmovanje se mora s stališča naziranja, ki se ne da premotiti po časovno, krajevno in okolnostno se spreminjajočih slučajnostih posameznih realnih individualitet, še dandanes posmatrati za pravilno.

⁶ Glej članek »Platon, Aristoteles und die reine Rechtstheorie« (Zeitschrift f. d. öff. Recht, Wien und Leipzig, 1921).

Država je nova, če je njena ustava nova. Nova je pa ona ustava, ki je nastala ob prekinjenju kontinuitete s prejšnjo ustavo, kajti, če bi nastala na podlagi in po normah prejšnje ustave, bi njena pravna veljava slonela še vedno na stari ustavi.

Taka nova ustava je pa brezdvomno ustava države SHS.

Država SHS je dobila svojo (provizorno) ustavo z akti 1. decembra 1918 in ta ustava se ni ustvarila po normah srbske ustave iz leta 1903, ampak v svestnem protislovju s temi normami. Ugotovila in uveljavila se je z mednarodnim dogovorom in ob prekinjenju pravne kontinuitete z ustavo kraljevine Srbije iz leta 1903. S to provizorno ustavo se je izvršil na celi črti prelom ustave stare kraljevine Srbije.⁷

Provizorna ustava z dne 1. decembra 1918 ni bila izdana po pravilih, ki jih predpisuje čl. 200 ustave iz l. 1903 za ustavne spremembe (sklepanje po Veliki Narodni Skupščini, sezvani po določilih ustave iz l. 1903), ampak ob ustavnem prelomu, čeprav je bil ta ustavni prelom mednarodno dogovorjen in se je izvršil mirnim putem ter je, kakor to ugotavlja odgovor Prestolonaslednika, odgovaljal »željama i pogledima srpskoga naroda«.

Po čl. 52 srbske ustave iz l. 1903 postanejo mednarodni dogovori, ki vsebujejo »izmenu zemaljskih zakona«, izvršljivi šele, ko jih je odobrila Narodna Skupščina, t. j. Skupščina, sestavljena v smislu ustave iz l. 1903. Bistvena vsebina decembrskega dogovora je izmena zemaljskih zakonov in ta dogovor oziroma izmena se je izvršila, čeprav dogovor nikdar ni bil odobren po ustavno kompetentni Narodni Skupščini.

Istotako se je Privremeno Narodno Predstavništvo in se je Vlada države SHS obrazila v polnem nasprotju z določbami čl. 77, 95 in 132 srbske ustave l. 1903 in so i to Predstavništvo i ta Vlada črpali svojo kompetenco ne iz ustave iz l. 1903 ampak edinole iz (ustavno neodobrenega) mednarodnega dogovora.⁸

⁷ Prim. moja izvajanja v članku »Die Verfassung Jugoslaviens« (Jahrbuch des öff. Rechtes, Bd. XI, Tübingen 1922, str. 184—186).

⁸ Čl. 77: »Narodnu Skupščinu sastavljaju poslanici, koje narod bira po odredbama ovoga ustava.« — Čl. 95: »Za poslanika v Narodnoj
Čas. 1923.

Ta državni in ustavni prelom pa nikakor ni nekaj, kar se je pripetilo le slučajno (faktično), ampak je nekaj, kar je bilo pravno nujnega. Zakaj ta prelom tvori bistveno vsebino mednarodnega dogovora, ki ne vsebuje ničesar drugega kakor določitev in uveljavitev nove ustave in s tem ustanovitev nove države.⁹ Po 1. decembru 1918 je bil zopetni sestanek Obične in Velike Narodne Skupštine v smislu ustave iz l. 1903 pravno izključen in bi se bil mogel izvršiti le ob prelomu mednarodnega dogovora.

Iz navedenih razlogov, da o drugih tukaj ne razpravljajm, je Kraljevina SHS nova država.

Ta ugotovitev se popolnoma sklada tudi z naziranjem običajne pravne teorije, ki o povečanju ali proširjenju države, ne da bi se spremenilo njeno bistvo, govori le v primerih okupacije, akcesije, debellacije ali pa cesije državnega ozemlja. Vse te modalitete pa ne prihajajo v našem slučaju v poštev.

Od cesije se naš slučaj razlikuje v tem, da se pri cesiji ozemlje izroči organom cesijonarja in da pravni red cediranega ozemlja določa cesijonar po pravilih svojega pravnega reda.

S tem, da se je po določitih mednarodnega dogovora »fuzionirano« ozemlje in »ujedinjen« narod, »ki na njem prebiva«, postavil pod »in radice« nov pravni red, je zadobilo tudi ozemlje in narod radikalno nov pravni značaj. Ozemlje in narod so odslej ozemlje in narod nove, od dosedanjih držav radikalno in bitno različne

Skupštini može biti izabran samo onaj, koji ispunjava ove uslove: 1. da je Srbin po rođenju, ili da je, ako je prirodan, nastanjen pet godina u Srbiji... 3. da živi stalno u Srbiji, izuzimajući one koje se stalno bave na strani po državnomu poslu.« — Čl. 132: Ministar može biti samo Srbin po rođenju ili prirodni Srbin koji je pet godina nastanjen u Srbiji.»

⁹ Ako se torej v titulaturi mnogokrat naglaša, da je prekinjenje ustavne kontinuitete le revolucionarnim, t. j. nasilnim potem možno, je to naziranje, kakor kaže ravno naš slučaj, neutemeljeno. »Revolucija ustave« je lahko tudi povsem »mirna«, nenasilna. Saj pa tudi ni uvideti, zakaj bi mednarodni dogovor ne mogel imeti za vsebino pravne, t. j. mednarodno pravno dogovorjene prekinitve ustavne kontinuitete oziroma mednarodno pravno dogovorjene »revolucije ustave ali države«.

države. Narodi, bivajoči na nekdanjem avstro-ogrskem ozemlju, niso vstopili v srbsko pravno in ustavno zajedništvo, definirano v ustavi iz l. 1903., ampak pravna in ustavna zajednica sama je postala druga. Z decembrskim aktom oziroma z ustavo, ki je po počelu in pravnem temelju nova ustava, se je ustanovil nov mednarodno pravni subjekt.

Temu pravnemu pojmovanju nikakor ne nasprotuje dejstvo, da so se izvestne fizične osebe, ki so imele kakor n. pr. člani kraljevega doma organski položaj že v stari srbski državi, postavili za organe tudi v novo ustvarjeni državi. Kajti tudi ta postavitev ne sloni na srbski ustavi, ampak na mednarodnem dogovoru ter tvori bistven del tega dogovora.

In tako so v državi SHS kraljevsko dostojanstvo, parlament in vlada nova, autoriteta in kompetenca teh organov nova, državno ozemlje in državni narod nov, ker vsi ti elementi izvajajo svojo pravno kvalifikacijo iz pravnega vira, ki ne tiči v srbski ustavi iz l. 1903.

Vsled tega je trditev docela neutemeljena, da je država SHS stara Srbija z novim imenom, novimi emblemi in proširjenim ozemljem. Ako določa Vidovdanska ustava za našo kraljevino novo ime in nove embleme, ne stori tega za zabavo. Nova imena in novi emblemi so za čutni svet simboli in znaki novih pojmov, novih državnopravnih individualitet. V tej resnici tiči vzrok, zakaj se v praktični politiki polaga na te simbole in znake tako velika važnost in zakaj se ti simboli in znaki kot bistvene določbe utrjujejo v ustavi sami.

V.

Iz tega, kar sem povedal, pa tudi izhaja, da bi bilo povsem zmotno misliti, da bi določena država s stališča notranjega prava eventualno mogla biti nova, s stališča mednarodnega prava pa stara država. Vprašanje, ali je naša država nova ali stara, je, kakor smo videli, istovetno z vprašanjem, ali se je ustava države SHS ustvarila po normah srbske ustave ali ne. To vprašanje je pa vprašanje objektivnega pravnega dejstva in se more dati nanj odgovor, ki je absolutno in nesamorelativno veljaven. Kakšna rela-

tiviteta odgovora s stališča različnega presojevalnega izhodišča ne prihaja v poštev.

O tem se tudi prepričamo, če posmatramo razmerje med državnim in mednarodnim pravom. Dve alternativni sta glede tega razmerja mogoči: ali je mednarodno pravo od državnega prava popolnoma neodvisen in samostojen sistem norm, kakor n. pr. morala, ali pa tvori z državnim pravom pravno celoto. Ako je mednarodno pravo nekaj, kar je od državnega prava neodvisno, samostojno, disparatno, potem sploh ni pravo in se s stališča takega nepravne sistema pričujoče vprašanje pravno sploh ne da presojati. Potem pa tudi ne moremo reči, da je država SHS s stališča mednarodnega prava stara država, ker s stališča morale ali kakega drugega sistema, ki ni pravni sistem, pravnih dejstev, kakor so postanek in uničenje držav, sploh ne moremo presojati.

Ako pa mednarodno in državno pravo nista neodvisni drugo od drugega, če sta torej dela ene celote (pa naj si v tej celoti mislimo mednarodno pravo kot del državnega prava in temu podrejeno ali pa državno pravo kot del mednarodnega prava in temu podrejeno), potem v tej enotni pravni celoti¹⁰ ni mogoče, da bi se isto pravno dejstvo moglo presojati različno. Ker pa že tako rekoč iz empiričnega zaznavanja izhaja, da ustava država SHS ni nastala po normah srbske ustave in je torej naša kraljevina pod vidikom ustavnega ali državnega prava nova država, mora to veljati tudi za mednarodno pravo. In ravno za mednarodno pravo mora to še posebej veljati, ker je prekinitev ustavne kontinuitete baš vsebina mednarodnopravnega dogovora.

Ali tudi pozitivni viri mednarodnega prava nam to resnico *verbis expressis* dokazujejo. Seveda ne smemo iskati ali pričakovati takih dokazov v mednarodnih aktih, katerim gre le za določitev posameznih pravic in dolžnosti, n. pr. glede valute, v kateri je treba poravnati izvestne dolgove, ampak v takih mednarodnopravnih aktih, ki nam nekaj povedo o samem postanku države.

¹⁰ Prim. k temu izvajanju v moji razpravi »Kršitev mednarodne obveznosti in njena pravna posledica« v Zborniku znanstvenih razprav juridične fakultete v Ljubljani, II, str. 87 ss. Potem članek Pitamica »Državno in meddržavno pravo pod vidikom enotnega sistema«, istotam, str. 199 ss.

In tak mednarodni akt je v našem primeru pogodba, sklenjena med našo državo in Glavnimi Silami z dne 10. septembra 1919, znana pod imenom minoritetna pogodba, ki jo pa smemo po vsej pravici posmatrati kot neki internacionalni »rojstni list« naše kraljevine.

V predgovoru te pogodbe, ki je kot »zakon« razglašena v »Službenih Novinah« z dne 19. junija 1920, šte. 133 a, seveda le v prestavi,¹¹ se ugotavlja, da so Srbi, Hrvatje in Slovenci bivše avstro-ogrske monarhije iz lastne volje sklenili, »združiti se s Srbijo v namenu, ustvariti eno neodvisno in ujedinjeno državo pod imenom Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev... in da se je vsled tega ustvarila Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki je prevzela suvereniteto nad teritoriji, v katerih ti narodi prebivajo.«¹²

Jasnejšega dokaza za to, kako je torej »sa gledišta mednarodnog prava« treba posmatrati vprašanje, s katerim se

¹¹ Ta praksa razglaševanja mednarodnih pogodb, ki predstavlja singulariteto napram vsem drugim državam, ki ogroža v visoki meri pravno sigurnost, ki spravlja povodom izvrševanja naših mednarodnih obveznosti po sodiščih in uradih državo v nevarnost težkih mednarodnih konfliktov, ki oškoduje državljane, ker se ne morejo točno informirati o pravicah in interesih, izgovorjenih njim v prid, ki onemogočuje vsako znanstveno in drugo zanesljivo pravno obdelovanje za našo državo veljavnega mednarodnega prava, se bode pač morala kmalu opustiti. Naša država je tujim državam odgovorna, da sodišča, upravna oblastva in državljani izpolnjujejo in izvršujejo pogodbo v onem besedilu, kakor je v resnici od Nj. Veličanstva ratificirana, ne pa v besedilu, ki ga je priredil predstavljavec. Čuditi se je, da parlament svojo prerogativo odobravanja pogodb tako nizko ceni, da izreka svoj votum o pogodbah, ki jih v pravem in avtentičnem tekstu nikdar videl ni. Po čl. 79 Vidovdanske ustave ima Narodna Skupština »pogodbo« odobriti, odobri pa nekaj drugega, namreč prestavo, ki mnogokrat čisto nekaj drugega pravi, kakor pa sklenjena pogodba. Nerazumljivo je tudi, kako more vlada, ko zaprosi za ratifikacijo, potrditi, da je Skupština odobrila tekst pogodbe, ko ji pa ta tekst sploh predložen ni bil.

¹² ... ont, de leur propre volonté, résolu de s'unir avec la Serbie dans le but de former un Etat indépendant et unifié sous le nom de Royaume des Serbes, Croates et Slovènes... et qu'en consequence il a été formé le Royaume des Serbes, Croates et Slovènes qui a assumé la souveraineté sur les territoires habités par ces peuples« (v angleškem besedilu: and in consequence the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes has been constituted and has assumed the sovereignty over the territories inhabited by these peoples).

bavimo, in kako ga pozitivno mednarodno pravo faktično posmatrava, pač ne more biti.

V tem izrazitem aktu pozitivnega mednarodnega prava, ki velja hkrati tudi kot državni »zakon«, se izrecno ugotavlja, da so se avstro-ogrski Jugoslovani združili s Srbijo, toda v namenu, da se **ustanovi**, da se **ustvari** nova država pod imenom Kraljevine SHS, da **se je** ta nova država tudi faktično **ustanovila in ustvarila** in da je **ona** (t. j. na novo ustanovljena in ustvarjena država) **prevzela suvereniteto na celem združenem ozemlju**. Ni torej naša kraljevina teritorialno razširjena Srbija, ker suvereniteta nad ozemljem države SHS ni razširjena suvereniteta bivše kraljevine Srbije, ampak lastna originarna suvereniteta na novo ustvarjene države SHS.

Iz tega pa tudi izhaja, da se mednarodno pravo popolnoma ujema z državnim pravom, in da različnega pojmovanja z enega ali drugega stališča ne more biti.

Pa tudi to je sedaj jasno, zakaj je povsem nemogoče, da bi mogli na podlagi mirovnih pogodb priti do spoznanja, ali je naša kraljevina nova ali stara država, in jasno je dalje, da vsebuje stavek, da je država SHS »v smislu mirovnih pogodb« stara ali nova država, nesmisel.

Mirovne pogodbe določajo le posamezne pravice in dolžnosti med državami ter subjektiviteto teh držav že predpostavljajo. Mirovne pogodbe novih držav nikakor niso ustvarile, kakor se to misli. Ta ustvaritev se je izvršila neodvisno od mirovnih pogodb i časovno i stvarno. Mirovne pogodbe urejajo le posledice, ki izhajajo iz že pred njimi izvršenih državnih sprememb. Mirovne pogodbe urejajo le pravne odnose med državami kot že obstoječimi pravnimi subjekti, in tudi to le v razmerju med entitnimi državami na eni strani in dotično sovražno državo na drugi strani. Ne brigajo se pa prav nič za to, kako so pogodbeni subjekti nastali ozir. ali so novi ali stari. Radi tega se med entitnimi državami kot pogodbeniki navajajo stare in nove države brez vsakega razlikovanja. Radi tega se tudi določbe mirovnih pogodb raztezajo le na vprašanja, ki se tičejo držav ne glede na njihov postanek in tudi v tem okviru le na vprašanja v razmerju med pogodbenima strankama, kakor so n. pr. teritorialne cesije, držav-

ljanstvo cediranega prebivalstva, razdelitev dolgov na cesionarne države, reparacije, trgovinske odnošaje ali vse to le v razmerju med ententnimi in dotično bivšo sovražno državo. Vsa vprašanja pa, ki to razmerje in ta krog pogodbenikov presegajo — in sem spada vprašanje postanka nove države — so pa iz mirovnih pogodb izločena, ker postanek nove države in njegove pravne posledice se dotikajo vseh članov mednarodne zajednice sploh in nikakor ne le razmerja med ententnimi in bivšo sovražno državo.

Posebno Saint-Germainska pogodba, o kateri razsodba Razsodišča pravi, da »ima naročitu važnost za državu SHS«, jasno izraža ta položaj. Uvod te pogodbe omenja najprej dejstvo, da se je avstro-ogrska monarhija zrušila, dejstvo, da se je češkoslovaška in jugoslovanska država ustanovila ter dejstvo, da so se te države od drugih držav že priznale; potem pravi: potrebno je torej, da se ob upostavitvi miru uredi položaj, ki je nastal vsled zrušenja avstro-ogrske monarhije ter uredi ustanovitev omenjenih držav s tem, da se jim zagotovijo trajne podlage;¹³ in na koncu se v uvodu poudarja, da se je v to svrho sklenila mirovna pogodba.

Novi cerkveni zakonik in obrestovanje.

Dr. A. P.

Novi cerkveni zakonik: Codex iuris canonici ima glede obrestovanja par določb, ki se na prvi pogled kažejo nasprotno nauku sv. očetov in skolastikov srednjega veka in bojem, ki jih je v tedanjih časih imela cerkev zoper oderuško obrestovanje. Toda to je le na videz, ker v resnici je cerkev tudi v novem zakoniku ostala zvesta starim naukom in svojemu idealnemu delu.

¹³ ... Considérant qu'il est nécessaire en rétablissant la paix, de régler la situation issue de la dissolution de ladite monarchie et l'établissement desdits Etats, et de donner au Gouvernement de ces pays des fondements durables, conformes à la justice et à l'équité; à cet effet les H. P. C....

Naj navedem v slovenskem prevodu zakon (canon) 1543 novega cerkvenega zakonika:

»Ako damo komu reč, ki se da z drugo nadomestiti,¹ da postane njegova in da mora potem vrniti prav toliko iste vrste, ne smemo zavoljo same posojilne pogodbe terjati nobenega dobička. Toda pogajati se ob posoji takih reči za legalni dobiček, ni samo ob sebi nedopustno, če ni morda očitno, da je dobiček neprimeren. To velja tudi o večjem dobičku, ako imamo pravičen in primeren razlog.«

Kanonist je rabil tu previdne besede: ni samo ob sebi nedopustno (non est per se illicitum). Bilo bi samo ob sebi nedopustno, ko bi legalni dobiček od posojila bil v vsakem slučaju nedopusten, t. j. ko bi legalnost sama ob sebi ne bila na noben način zadosten razlog za obrestovanje. Prav tako bi smeli n. pr. reči tudi: Pogajati se za dobiček, s katerim naj bi se pokrila škoda, ki bi jo morali trpeti vsled posojila, ni samo ob sebi nedopustno. To pa ni resnično, ker je škoda, ki jo trpimo vsled posojila, zadosten razlog za dobiček, ki je tej škodi primeren. Tako prišteva navedeni zakon 1543 med zadostne razloge tudi legalnost, t. j. ko država določi dopustno višino obresti. Ta legalnost, o kateri govori zakon, je prav isti razlog, ki je v Starem zakonu nažnil zakonodajalca, da je dovolil dajati posojila na obresti tujcem, kajti ti tujci so že imeli obrestovanje in kdor je hotel imeti od njih posojilo, je moral plačevati obresti. Zato pa so morali tudi Izraelci zahtevati od njih obresti, ker bi bili drugače škodo trpeli. Med tujci tudi ni bilo posojilo zagotovljeno s posestvom. Zakonodajalec Starega zakona, 1500 let pred Kr., se izraža tako-le: »Ne posojuj na obresti svojemu bratu ne denarjev, ne pridelkov in ne kake druge reči, ampak tujcu. Svojemu bratu pa posodi brez obresti to, česar potrebuje, da te blagoslovi Gospod, tvoj Bog, v vseh tvojih delih v deželi« (Deut. 23, 19). Kar je veljalo o tujcih v Starem zakonu, velja o modernih poganskili državah, ki je v njih s postavo urejeno obrestovanje. Tega

¹ Res fungibiles so reči, ki se dajo z drugimi istovrstnimi rečmi nadomestiti. Drugi pa pravijo: Res fungibiles so reči, ki se z uporabljanjem izrabijo ali uničijo. Juristi pa razločujejo med res fungibiles in consumptibiles. Ta dva pojma se ne krijeta. So reči, ki so fungibiles, t. j. nadomestljive, ki pa niso usu consumptibiles; na drugi strani so reči, ki so usu consumptibiles, ki pa niso fungibiles, t. j. nadomestljive.

mi ne moremo premeniti. Ako bi se sami hoteli držati idealnega nauka, bi škodo trpeli. Vsled korupcije modernega sveta je tudi vračilo celega posojila skoro vedno v negotovosti.

Ali je tedaj cerkev s tem kanonom prevrgla svoj nauk iz srednjega veka, da je namreč denar sam na sebi nerodoviten: Pecunia pecuniam parere non potest, t. j. da denar ne more roditi denarja? Ali se je cerkev zastonj borila proti obrestovanju? Ne! Nauk je isti, le razmere so se premenile. Vzrok, ki je nagnil zakonodajalca Starega zakona, da je dovolil zahtevati in prejemati obresti od tujcev, prav ta vzrok sili dandanes cerkev, da izjavlja, da se legalni dobički lahko zahtevajo in prejemajo in tudi še večji, če imamo zadostnih razlogov. V današnjih poganskih razmerah ni mesta za idealizem. Marx pravi na nekem mestu, da se noben kapitalist v sedanjih anarhičnih razmerah ne more vzdržati, ako ne zahteva in ne prejema obresti in da treba cel sistem premeniti, ako hočemo odpraviti kapitalizem.²

Ta novi sistem, ki je tu v mislih, se tiče sedanje oblike zasebne lasti, ki ni absoluten naravni postulat, ampak le relativen, kakor priznavajo sedaj na sploh vsi sociologi. A vsi trezni sociologi priznavajo hkrati, da je zasebna last človeškemu rodu, kakršen je v resnici, zelo prikladna in da bo treba še dolgo čakati, da se razmere premene in idealizirajo, če je komunizem sploh mogoč. Boljševiške zmešnjave nas o tem dovolj poučujejo. Papež Leon XIII. je v okrožnici: Rerum novarum poudarjal, da je zasebna last naravna in je katoličanom prepovedal agitacijo za odpravo zasebne lasti.

Ljudi ni nikakor resnično, da vede Marxov nauk o delu in veljavi že sam ob sebi v komunizem. Sv. očetje in skolastiki so o delu in veljavi v bistvu isto učili, a se niso potegovali za komunizem, marveč so se bojevali le proti izkoriščanju ljudstva in za omejitev kapitalizma oziroma za omejitev zasebne lastninske pravice. To je, kar zahtevamo: lastninsko pravico v pravičnih mejah. Lastninska pravica v pravičnih mejah je že nov sistem. Pot do tega novega sistema je po nauku okrožnice Rerum novarum organizacija delavskega ljudstva. Organizacija delavskega ljudstva je najboljšo orožje proti izko-

² Glej: Albert Schäffle: Quintessenz des Sozialismus (1874).

riščanju kapitalizma in najboljša omejitev vseh oderuških izrastkov zasebne lasti.

Novi cerkveni zakonik ne uvaja torej nobene novosti glede naziranja o oderuškem obrestovanju in o zasebni lasti. Razmere v človeški družbi se preminjajo in sv. cerkev prilagoduje ene ter iste nauke novim razmeram.

Kriminalni proces zoper Jezusa Krista v luči novejših pravnozgodovinskih raziskavanj.

Dr. Metod Dolenc — Ljubljana.

I. Drama na Golgoti je nadvse zanimiva tudi raz stališče tedajšnjega prava glede vprašanja, ali se je postopalo po pravu ali ne. Mnenja raziskovalcev so deljena; ena skupina (Renan, Salvador, Strauss) je trdila, da pravilnosti postopanja ni ničesar oporekati, druga (Rosadi, Jost, Vargha, v. Mayr i. dr.) je prišla do zaključka, da je označiti svrsetek drame za prosto umorstvo. V naj-novejši dobi smo dobili še dve razpravi o istem predmetu; za lansko veliko noč razpravo »Golgota i pravo« od dr. Iva Milića, starešine sodišča in hon. profesorja rimskega prava v Subotici,¹ za letošnjo pa brošuro »Pilatus als Richter« od dr. Gustava Lipperta, bivšega svetnika avstrijskega upravnega sodišča in univerzitetnega docenta na Dunaju.² Oba pisatelja sta torej sodnika, oba primenjajeta kritiko pravnega zgodovinarja na evangelijsko izpričana dejstva, oba se vprašata, ali je odgovarjal *processus criminalis* pravu tistega časa. V naslednjem naj poročamo o zasnovi in razporedenju teh raziskavanj kolikor mogoče primerjajoče; v zaključku hočemo izreči svojo sodbo, kateremu obeh piscev se je posrečilo podati bolj prepričevalnih razlogov za tisti uspeh, kateri leži za nas na dlani, — da je drama na Golgoti končala s političnim umorstvom.

¹ Glej Arhiv za pravne i društvene nauke (Beograd), leto XII., knjiga IV. (XXI.), št. 3, od 25. aprila 1922, str. 161 do 177 (predavanje, držano na pravni fakulteti v Subotici pred veliko nočjo 1922).

² Celi naslov: *Pilatus als Richter. Eine Untersuchung über seine richterliche Verantwortlichkeit an der Hand der den Evangelien entnommenen amtlichen Aufzeichnung des Verfahrens gegen Jesus*. Wien, 1923. Kommissionsverlag u. Druck der öst. Staatsdruckerei. Str. 1—33. Delo je posvečeno dr. Ad. pl. Harnacku.

II. Poraba virov.³ Milić jemlje za podlago svojih raziskavanj Sveto pismo po prevodu Daničiča - Vuka; sklicuje se pa prosto na citate iz tega dela, katerih pa le prav malo prinaša dobesedno. Lippert, ki pa ne pozna srbskega avtorja, se protivi takemu načinu postopanja, katerega so se poslužili tudi najnovejši raziskovalci Fr. Dörr, Rob. v. Mayr in Karl Kastner. On jemlje za podlago vseh svojih izvajanj prazvirniške evangelijeve, kakor so jih poskušali ustanoviti Rich. Adam Hoffmann, Friedrich Spitta, B. Weiss, J. Wellhausen in Emil Wendling. Lippert postavi Wellhausnov pratekst (1903) Markovega poročila, pa Lukežev in Janezov prazapis Friderika Spitta (1910) drugega poleg drugega, da se izpopolnjujeta. Ta poročila se mu zde prva, izvirajoča od oseb, ki so sodni kazenski proces zoper Krista same doživeli, t. j. videle in čule, ali pa vsaj od očividcev zvedele. Posebno važnost polaga na Lukežev zapis, češ, Lukež je spremljal Pavla v Palestino; in ker pravi sam, da je od prvega početka vse po vrsti zasledoval, preiskusil in zapisal, misli Lippert, da je moral imeti Lukež morebiti sam nekakšen uradni zapis o procesu zoper Krista v rokah. Ta zapis se je utegnil nahajati pri judovskem Velikem svetu (Synedrion) ali pa v kakšnem rimskem arhivu. Kajti vsak rimski državni namestnik (kronovinski poglavar) je bil dolžan dati zapisati protokol o svojem uradnem poslovanju in ga je moral v 3—5 dneh pregledati in overovati. Tu sledi Lippert — Mommsenu (Röm. Strafrecht, str. 514 nasl.), dočim Milić o kakšnem pismenem zapisniku o procesu zoper Krista ne govori, pač pa meni, da je Pilat obsodbo nad Kristom proglasil ustno ali pa čitajoč pripravljen pismen sestavek. Lippert izvaja, da sodniški zapisovalec nedvomno ni zapisal ničesar, kar bi utegnilo

³ Naj navedemo iz obširne literature o isti snovi naslednja dela po abecednem redu: J. E. Belser, D. Gesch. d. Leidens... d. Herrn² 1913; Fr. Dörr*, Der Prozess Jesu in rechtsgesch. Beleuchtung 1920; C. C. Fürer*, Der Prozess wider Jesum in den wechselnden Phasen seines Verlaufes, 1899 (v Beweise des Glaubens); G. Gietmann, In welcher Sprache hat Jesus seine Apostel unterwiesen? Zeitsch. f. kath. Theol. 1909; Heitmüller*, Die Religion in Geschichte und Gegenwart; Rich. A. Hoffmann, Das Markusevangelium und seine Quellen, 1904; E. Höhne*, P. Pilatus (v Bew. d. Glaubens 1890); Hoelemann*, Pontius Pilatus, ein Mosaikbild röm. Kultur und Justiz (v letzte Bibelstudien 1885); Karl Kastner, Jesus vor Pilatus, 1912; Keim*, Geschichte Jesu von Nazara, 1872; Rob. v. Mayr*, Der Prozess Jesu (v Gross' Archiv, 1905); Loisy, Jésus et la Tradition évangélique, 1910; Mommsen*, Röm. Strafrecht, 1899; Gust. A. Müller*, Pontius Pilatus, der 5. Prokurator von Judaea, 1888; Renan, Vie de Jésus (srbski prevod Jelene Škerlić-Corović, 1921); Rosadi, Il Processo di Gesù, 1904; Fr. Spitta*, Das Johannes-evangelium als Quelle der Geschichte Jesu, 1910; isti: Die synoptische Grundchrift in der Überlieferung durch das Lukasevangelium, 1912; Salvador, Histoire des institutions de Moïse et du peuple hébr., 1862; D. Fr. Strauss* Das Leben Jesu, 1835; Vimer, Muka i slava Gospodina našega Isusa Krista, 1922; B. Weiss*, Die Quellen der synoptischen Überlieferung, 1908; J. Wellhausen*, Das Evangelium Marci, 1903; Emil Wendling*, Urmarkus, 1905; isti, Die Entstehung des Marcusevangeliums, 1908. — Protestantski avtorji so označeni z *.

biti njegovemu gospodarju v škodo ali neprijetno. To upoštevajoč izloča vse subjektivno doneče opazke iz Janezovega in Markovega evangelija in primerja ta dva z Lukeževim. Da dobi oporo za podmeno možne oblike uradnega zapisa, se ozre še na zunanjo obliko in vsebino izvirnega egiptovskega papira »Florentina šte. 61« o neki kriminalni pravdi iz l. 86—88 po Kr. r. V tem papiru vidi Lippert takšen zapis, kakršen je bil vročen eni ali drugi stranki ali morda obema strankama in kakšne omenjajo tudi drugi akti so-učencev. Značilno je, da se je tudi v Florentini št. 61 sodnik obrnil na ljudstvo in je le temu na ljubo izpustil enega izmed obtožencev, kar znači paralelo k Barabbasu. Na tak način je izkonstruiral v svoji prilogi 2. svojo »mögliche Fassung des amtlichen Verhandlungsberichtes«⁴ in jo vzel za podlago nadaljnjih svojih raziskavanj. Čudno, da pri tem poda samo izvleček iz Markovega in Lukeževega evangelija, ne pa tudi iz Janezovega, in pa da Matejevega sploh ne upošteva; zakaj, ni pojasnjeno.

V tej zvezi naj še omenimo, da se Milič ne spušta v vprašanje, v katerem jeziku se je vršil proces zoper Krista. Lippert navaja razne avtorje, kakor Keima, v. Mayra, Kastnerja, Dörria, Wellhausena in Gietmanna, ki so se odločili za mnenje, da se je razpravljalo v grškem jeziku. Sam pa misli, da se pač gotovo ni govorilo latinsko, da pa je dvomljivo, ali je Pilat znal aramejsko, in da je torej le še grški jezik mogoč kakor tedajšnje v deželi običajno sredstvo za sporazumevanje v medsebojnem občevanju. Zato Lippert sicer ne trdi apodiktično, pač pa vsaj kot možno pripušča domnevo, da se je glavno izpraševanje Krista vršilo v grškem jeziku in da je grško

⁴ V slovenskem prevodu bi se glasilo to »možno poročilo« takole: Na vse zgodaj so napravili visoki duhovni in starešine posvetovalni zbor, so dali Jezusa odvesti na dvorišče in so ga izročili Pilatu. (Mk. 15, 1, Lk. 23, 1). In pričeli so ga obtoževati in so rekli: Tega smo našli, naše ljudstvo nam bega in mu brani dajati cesarju davke, in rekel je, da je Kristus kralj (Mk. — Lk. 23, 2). Pilatus pa ga je vprašal in del: Ali si ti kralj Judov? On odgovori: Ti rečeš to! (Mk. 15, 2, Lk. 23, 3). Pilat pa ga je zaslišal in je del velikim duhovnom: Ne najdem na tem človeku ničesar kaznovanja vrednega (Mk. — Lk. 23, 3). Oni pa so vztrajali na tem in rekli, da ljudstvo buni, ko po celi Judeji uči, in je prišel v Galileji do tu (prim. Mk. 15, 3, Lk. 23, 5). Pilat pa ga spet vpraša: Ne odgovoriš ničesar? Glej, kaj vse prednašajo zoper tebe? (Mk. 15, 4, Lk. —). Jezus ni ničesar več odgovoril. (Mk. 15, 5, Lk. —). Ko je pa Pilat sklical velike duhovne in starešine, jim je govoril: Vi ste tega človeka privedli k meni, kot takega, ki ljudstvo ščuva k odpadu; pa glej, zaslišal sem ga in nisem ničesar od tega našel na tem človeku, čegar ga vi spoznate za krivega (Mk. —, Lk. 23, 13 in 14). Ali vsi skupaj so vpili: Proč s tem in izpusti nam Barabbasa; le ta je bil vržen v ječo radi upora v mestu in radi umora (prim. Mk. 15, 6—11; Lk. 23, 18 in 19). Pilat pa je zopet počel in jim rekel: kaj naj vendar storim s kraljem Judov? (Mk. 15, 12; prim. Lk. 23, 20). Oni pa so temu nasproti kričali: Križaj, križaj ga! (Mk. 15, 13 = Lk. 23, 21.) Pilat pa jim je govoril: kaj pa je vendar storil slabega? Oni pa so še hujše kričali: Križaj ga! (Mk. 15, 14, prim. Lk. 23, 22, 23). In Pilat je razsodil, da naj se njihova zahteva izpolni. Dal jim je Barabbasa na prostost, Jezusa pa je dal bičati in ga je izročil, da ga križajo (prim. Mk. 15, 15; Lk. 23, 24).

pisani prazapis Lukeževega evangelija po vsej priliki prepis ali vsaj zapis uradnega grškega zapismika.

III. Postopanje pred judovskim sodiščem. Milič poda glede judovskega sodnega ustroja sliko, ki naj jo v najglavnejših potezih posnamemo: Vsako judovsko mesto ima svoje sodišče, ki sodi v zborih 3, v velikih mestih 23 sodnikov. V Jeruzalemu je obstojal vrhu tega še veliki Synedrion z 71 člani. V kompetenco tega sodnega zbora so spadale obtožbe radi idololatrije zoper celo plemo, radi lažnivega prerokovanja in obtožbe zoper velikega duhovna. Devolutivnih pravnih sredstev Judje niso poznali. Postopek je bil javen in usten. Za dokaze je bilo moči uporabljati dokazila: prisego in priče. Priznanje ni zadostovalo. Popoln dokaz so tvorile šele izpovedbe dveh ali treh prič, ki pa so morale popolnoma soglašati. Sodilo se je lahko vsak drugi dan, le v soboto in na praznike ne. Pretres je moral biti končan v enem dnevu, smrtna obsodba pa se je smela proglasiti šele drugi dan. Le oprostitev se je razlaševala takoj. Smrtna kazen se je izvrševala z obešanjem, kamenanjem, sežiganjem ali obglavljenjem.

Synedrion je pogrešil — tu sledi Milič Rosadiju — v treh točkah: 1. ker je Krista obsodil na podlagi njegovega golega priznanja; 2. ker je razpravljajl ponoči; 3. ker je še isti dan objavil svojo razsodbo. Renan in Mayr pa zagovarjata sodbo judovskega sodišča ad 1., češ za kakšno priznanje tu sploh ni šlo, ampak Kristovo ravnanje pred sodiščem samo ob sebi se je označilo že za — kaznivo dejanje. Milič pa misli, da sploh ni šlo za — obsodbo, ampak le za — ustanovitev obtožbe.

Lippert izvaja nekoliko drugače. Predvsem navaja, da Pilat sploh ne bi imel prilike, da bi posloval kot najvišji sodnik v provinciji, ako ne bi bila končala razprava pred judovskim sodiščem z obsodbo radi bogokletstva. Tudi on se pridružuje mnenju Dörra, da je bil ta delikt v pravem smislu dovršen tisti hip, ko je Kristus potrdil vprašanje, ali je božji Sin, in zahteval zase najvišjo versko čast. Razlogov za obsodbo po judovskem pravu ni bilo treba navajati. Lippert govori o istih napakah judovskega sodišča, o katerih smo že gori govorili, pa se vpraša, ali so te napake povzročale ničnost postopanja. Iz dejstva, da napak ni grajalo nasledujoče postopanje pred rimskim oblastvom, sklepa, da ničnosti ni bilo, vendar pa kaže vse to, kar se je vršilo pred judovskim sodiščem, jasno, kako skrajno površno in lahkomišlno se je postopalo, samo da bi se dosegel namen, Krista uničiti.

Sedaj pa pride glavno vprašanje: Ali je Pilat imel nalogo, da vrši nadpresojo glede židovskega postopanja, ali ne? — Brez dvoma je bilo vsakogar, ki je bil od židovskega sodišča obsojen, izročiti radi izvršitve smrtne kazni deželnemu upravitelju. Pravico potrjevati smrtne obsodbe judovskih sodišč je dobil že prednik Pilatov, namreč Coponius, l. 6. p. r. Kr.

Kakor smo že omenili, pride Milič do zaključka, da je moralo veljati celo judovsko postopanje le kakor obtožba za postopanje

pred Pilatom. Sklicuje se pri tem samo na svoja logična uvaževanja, češ, lažje je misliti, da je Pilat sam preskusil, ali je prednašana obtožba opravičena in kaznivo delo dokazano, kakor da bi imel presoditi in potrditi že sklenjeno obsodbo. Saj je moral on soditi po rimskem pravu! Istega nazora, kakor ga tu razvija Milič, sta bila že Robert v. Mayr in Dörr (slednjega pa Milič ni uporabljal!).

Lippert pa se postavi na stališče, da Pilat sicer res ni bil vezan kakor rimski sodnik na judovsko pravo, ali imel je vendarle dolžnost, judovski postopek presoditi in judovsko obsodbo potrditi, — toda le na podlagi ugotovitev judovskih sodnikov. Pótek razprave kaže — Lippert se ozira tu na svoj izkonstruirani zapisnik — to sam ob sebi, ker je Pilat sam judovskim obtoževalcem dejal —, da ne najde nič kaznivega na Jezusu Kristu.

IV. Rimsko postopanje. Milič, ki je romanist, se okleplje tega dela raziskavanja s posebno ljubeznijo. On poda to-le sliko rimskega postopanja v provincijah: Zoper peregrine ni bilo kolegialnega sodstva; (Milič govori tu namesto o kolegialnem sodstvu o porotnikih, kar je pač grobo anahronistično izraženo!). Kajti guverner je imel sam soditi in zoper njegovo sodbo ni bilo pravnega sredstva (pri-tožbe). Imel pa je posvetovalni zbor treh mož ob svoji strani, katerega je lahko vprašal za svet, preden je sodbo izrekel. Postopanje je bilo uradno in inkvizitориčno. Pretres vobče javen, dokazi niso bili formalni, ampak veljala je svobodna ocena dokazov. Dokazila so bila: izpovedba obdolženca, priče; priznanje je zadostovalo za obsodbo. Tožitelj je tožil, branilec (patronus) — branil. Sodnik je proglašal po glasniku, da je dokazni postopek zaključen, se je posvetoval s svojim concilijem in izrekel sodbo. Pranje rok — ni bil rimski, ampak judovski običaj. Obsodba se je takoj izvršila po vojakihi. Smrtna kazen se je izvrševala s sekiro, križanjem, všitjem v vrečo, sežigom, vržbo pred zveri. Pred križanjem se je odredilo bičanje. Telo križanega je ostalo na križu izvešeno, če treba, več dni, tako da je križani izdihnil vsled izmučenja in gladu.

Pilat je postopal formalno pravilno. Najprej je hotel prepustiti sodbo Irodi, upoštevajoč Jezusovo galilejsko pokolenje, po načelu, da odločaj predvsem forum originis. Šele, ko je Iroda odklonil sodbo, uveljavil je forum delicti commissi, odnosno forum praeventionis. Tudi sedaj je še poskusil odvaliti sodbo nad Kristom od sebe, hoteč mu nakloniti abolicijo, če se Judje obtožitelji odločijo za smrt Barabasa. Nadaljnji poskus Pilatov, odtegniti se smrtni obsodbi Krista, vidi Milič v tem, da ga je dal bičati. Ko pa se Judje niti s to kaznijo niso zadovoljili, ga je obsodil na smrt, — dasi ga je malo prej istim Judom nasproti proglasil za nekrivega. Vzrok tega neopravičljivo pogršenega postopanja vidi Milič v tem, da sta se stikali v osebi Pilata dve uradni lastnosti: sodnik in upravni šef provincije. V sokobu sodniškega in upravnega zvanja pa je odločil strah, da ga Judje zatožijo cesarju, češ da ni obsodil na smrt veleizdajnika, ki se izdaja za kralja, — in obsodil je kakor sodnik v d o m a — nedolžnega obtoženca na smrt. Pilat je bil sicer čisto neodvisen sodnik,

ali prišel je že ob neki drugi priliki v neprijeten položaj. On je bil namreč ekvesterskega rodu in pripetilo se mu je že prej, da ga je Vitelius, sirijski legat rodu senatorskega, radi pokola med Samaritanci zatožil pri cesarju in povzročil, da se je moral tedaj iti pred cesarja v Rim zagovarjat in opravičiti.

Tako Milič. Temu nasproti pa razlaga Lippert, da Pilat ni bil vezan na judovsko kazensko pravo, vendar ne soglaša s tozadevnim nazorom v. Mayra in Dörra, da judovsko predpostopanje za Pilata ni bilo upoštevno, da zanj ni eksistiralo. Kakor guverner je imel dolžnost judovski postopek popresoditi v pogledu, ali naj sodbo potrdi ali ne potrdi, in to na podlagi dejanskih ugotovitev judovske razsodbe. Potek postopanja pred Pilatom pa kaže, da on ni maral obsoditi Krista radi judovskega verskega delikta, zaradi katerega so ga Judje obtožili, ampak radi rimskega državnega zločinstva. Rimskim formam postopanja je odgovarjalo, da je Pilat zaslišal judovske obtožitelje in Krista, da ga je dal bičati, da mu je dal nositi križ, pustil napraviti napis na križu, da so vojaki žrebali, kdo dobi Kristovo obleko. Za judovski verski delikt bi bila kazen kamenjanje, za rimski delikt je bila križanje. Pilat, ki je po zaslišanju Krista sam izjavil Judom, da ne najde nič kaznivega na njem, je storil s protipravno dovolitvijo, da ga križajo, eno izmed najhujših zločinstev sodnika, kršenje sodniške prve dolžnosti: soditi po svoji vesti!

Lippert po tej ugotovitvi presoja še vprašanje glede veritčne krivde Judov in Pilata. Tu se ozira na različna mnenja teologov in juristov.

Pilata obsojajo docela teologi Heitmüller, R. A. Hoffmann, Schäfer, Spitta, Wellhausen, Wendling. Gustav Ad. Müller pa pride do zaključka, da se po danih dejstvih Pilatu ne more očitati, da je bil nepravilen. Loisy (*Jésus et la Tradition évangélique*, 1910), gre najdalje in utemeljuje, da je bila Pilatova obsodba Krista stvarno upravičena. On meni, da je šlo za nekakšen pokret v ljudstvu, čegar predvideni neizbežni — četudi ne priznani — smoter je bil prevrat obstoječega reda. Lippert pa nasprotuje temu nazoru z energično, sklicujoč se na dejstvo, da je Pilat sam dal izraza svojemu pravnemu prepričanju, ko je vprašal: »Kaj pa je Kristus hudobnega naredil?«

Od juristov obsojajo Pilata slavni pravni zgodovinar Mommsen, odvetnik Rosadi, rekoč da je bil Kristus — ne obsojen, ampak umorjen. Lippert temu ugovarja, češ, rimsko pravo pri procesu zoper ne-Rimljana ni predvidevalo formalnopravnega procesa, sicer sta pa v. Mayr in Dörr dognala, da se je Pilat v glavnem držal form postopanja. V. Mayr tolmači stvar tako, da je Pilat dobil vsled navedb Judov prepričanje, da hoče Jezus uveljaviti prevrat obstoječe ustave in ustanoviti novo kraljestvo, v katerem bi bil on kralj. To pa je mogel smatrati za hudodelstvo, ki je vredno smrti. Tudi Dörr hoče rešiti Pilata kot sodnika, češ, on je objektivno krivo sodil, ali osebno je imel prepričanje, da je Jezus nastopal kakor kralj Judovski, o tem priča zelo jasno na križu napravljeni napis.

Lippert se tudi Dörru nasproti poziva na Markov in Lukežev evangelij (15, 14, odn. 23, 14. 22), ki kaže nedvomno na čudni in usodepolni pokret Pilatovega mišljenja proti koncu celega postopanja. Dočim je bil najprej nazora, da je Kristus nedolžen, omahne poslej vsled burnih zahtev Judov, da naj dá Krista križati, in ga obsodi na smrt. Ako bi se moglo Pilata sploh opravičiti, moglo bi se to zgoditi po Lippertovem mnenju le tako, da je on hotel, naj odloča ljudski glas, ljudsko sodišče — ne samo glede Barabbasa, ampak tudi glede — Jezusa! Ali za tako sklepanje — pravi Lippert — nimamo v ugotovljeni zapisani podlagi — v izvlečku »očiščenih« evangelijev — niti najmanjšega oporišča. Če pravi Tertullian, Apol. 21, da so judovski starešine in duhovni konečno Ponciju Pilatu izsilili izročitev Krista v smrt s premočjo svojih glasov, onda v tej premoči ne smemo razumevati preglasovanja, ampak prepitje. Tudi ni jasno, zakaj se ni Pilat poslužil svoje pravice, katero mu je baš rimsko pravo nudilo, namreč, da bi bil stvar odgodel v svrhu boljšega preiskovanja in preudarka. V njegovih rokah je bilo, Jezusa rešiti ali ga izročiti v smrt. Pilat pa se kakor sodnik ni izkazal, njegovo postopanje je neopravičljivo.

V. Milić in Lippert prideta, kakor smo pokazali, po različnih potih do istega končnega zaključka. Toda vprašanja, ali sta doprinesla kakšno novo kritično misel kot dobiček za pravno zgodovino, bi ne mogli potrditi. Lippert je pač poskusil uveljaviti novo metodo, utrditi si znanstveno podlago s konstrukcijo tistega »uradnega zapisnika«. Pa po mojih mislih baš v tem ni imel sreče! Prvič: tista konstrukcija je že a priori nekaj fiktivnega, na kar znanstvenik ne stavi svoje miselne zgradbe. Drugič pa pri svoji konstrukciji ne jemlje v obzir vseh evangelijev, kar tudi ne moremo odobravati. Če primerjamo metodo Milića in Lipperta, katere pa drug za drugega nista vedela, in če se oziramo na končne uspehe, vidimo, da je Milić prišel do istih zaključnih trditev, čeprav se je oziral — na celo izvestje vseh evangelistov, Lippertu pa tudi ni nič pomagal njegov takozvani izčiščeni tekst!

V nekem pogledu pa se mi zdi, da pomenijo raziskavanja Milića in Lipperta nekakšno poglobitev doslejšnih pravno-zgodovinskih študij, dasi ne prinašajo novih klenih uspehov. Oba pisatelja sta zgrabila naš tema tudi s psihologičnega in sociologičnega vidika. Nedvomno ne moremo razumeti celega problema, zakaj je končala in morala končati drama na Golgoti s smrtjo Krista, ako ne prodremo v globine duhá tedajšne človeške družbe v celoti in duhá posameznih činiteljev pri dramí. Ta problem pa sta oba pisatelja valevredno načela in je osobito še enkrat pokazati na Milićevo prepričevalno končno ugotovitev, da je Pilat zgolj iz strahu pred zatožbo Judov pri cesarju omahnil kot sodnik in uveljavil upravnega oblastnika.

Vsekakor pa se mi zdi, da sta s Lippert in Milić premalo ozirala na probleme, kje so sociologični in psihologični vzroki, da so

Judje terjali Kristovo smrt. Saj je bilo judovsko sovražno postopanje edini vzrok, da je Pilat kot sodnik omahnil!

Izid kriminalnega procesa zoper Jezusa Krista je izhodišče našega duševnega življenja. Toliko mislecev se je pečalo in se še peča s proučevanjem tega procesa. In vendar po vsem, kar smo navedli, še vedno ni izgovorjena končno zadovoljiva beseda. Ali mora ta sploh priti — samo od znanstva, ali more sploh samo znanstvo oceniti vrednost Kristove smrti?

Slomškov življenjepis p. Ožb. Rauša D. J. (1780—1855).

Prof. dr. Fr. Kotnik — Ptuj.

V tretji knjigi Zbranih spisov Ant. Mart. Slomška je med življo-pise uvrščen str. 310—320 tudi življenjepis: »Ožbalt Rauš, rajni oča iz družbe Jezusove«. Kakor drugi spisi je tudi ta »Životopisen načrt« ponatisnjen iz Drobtnic. Izšel je v Drobti. 1859—1860. Pater Ožbalt Rauš je bil rojen 8. oktobra 1780 na Golšovem pri Žihpoljah. Starši so bili kočarji, ki so se preselili v beljaško predmestje v Celovec. Na Lerchenfeldu (polje med Križno goro in Celovcem) so si postavili hišico ter nakupili nekaj polja. Oče je izdeloval strešne škodlje. Sin Ožbalt je študiral v Celovcu, dovršil 1801 in 1802 filozofijo, vstopil 1803 v bogoslovje, stanoval doma, dovršil bogoslovne nauke v dveh letih in bil l. 1804 od krškega knezoškofa grofa Salma posvečen za mašnika. Med njegovimi sošolci je bil tudi Franc Lušin, poznejši goriški nadškof. Za filozofični študij se je Rauš naučil perfektno novo mašo. Nato je nastopil službo kaplana pri Sv. Valburgi, čez eno leto je bil premeščen v Šent Janž na Mostiču, kjer je ostal čez štiri leta. V krški škofiji je služboval 1804—1810. Dne 3. januarja je dobil na Dunaju dovoljenje, da sme izstopiti iz krške škofije in potni list v Rusijo. Napotil se je čez Rigo v Dinabor v ruski Livoniji, kjer je vstopil 10. nov. 1810 v noviciat jezuitskega reda. Določen je bil za severne misijone. Že v drugem letu noviciata so ga poslali v Odaso, kjer je bil dve leti učitelj gramatikalnih razredov, nato pa osem let misijonar deloma v Odesi, deloma na Kerzonu. Razen materinščine (slovenščine), italijanščine, francoščine, nemščine, latinščine in starogrščine, ki jih je že znal, se je priučil še novogrščini, angleščini, poljščini in ruščini. Po ukazu carja Aleksandra je moral l. 1820 ali odpovedati se redovni družbi ali pa zapustiti Rusijo. Po želji predstojnikov je šel Rauš v Galicijo, kjer je bil tri leta misijonar v Kamijonki Strumilovi v okraju Zločev ter v Bukovini, nato je bil tri leta v tarnopolskem plemiškem konviktu nadzornik in potem

16 let arhivar in ekspeditor na tamkajšnji gimnaziji in na filozofskem zavodu, kjer je razen tega poučeval celih deset let tudi francoščino, ki jo je izvrstno obvladal ter lepo, pravilno govoril. Zadnjih šest let je bil obenem tudi javni učitelj občne zgodovine na filozofskem zavodu. V zadnjem času pa je bil tudi knjižničar, ker so imeli jezuiti v Tarnopolu lepo knjižnico. Po dovršenem šolskem letu 1848 je odšel v Celovec, ker je cesar Ferdinand z bilietom z dne 8. maja razpršil redovnika jezuite. L. 1848 se je še posebno posvetil bolnikom, ki so v Tarnopolu in okolici oboleli na Koleri. Spisal pa je v Tarnopolu tudi grški slovar in občno zgodovino, ki jo je kot javen učitelj predaval. Rokopisa, ki sta bila vredna, da se bi bila natisnila, so na željo p. Rauša in provinciala gališke jezuitske provincije p. Jožefa pl. Browna poslali iz Celovca nazaj v Lvov. Tudi Raušove knjige so vrnil red.

Dne 7. oktobra 1849 se je vrnil v Celovec, kjer je ostal do svoje smrti dne 11. oktobra 1855. Tu je vneto deloval kot duhovnik, sestavljal škofijski direktorij, poučeval gojenke in novicinke pri uršulinkah v laškem in francoskem jeziku ter posebno pazil na pravilen izgovor. Uredil je tudi knjižnico pri uršulinkah, ki je štela 1858. leta 1540 zvezkov, med njimi dragocena dela v nemškem, latinskem, francoskem in angleškem jeziku. Življenjepisec naglašja tudi njegove velike duhovniške vrline.

Odkod je dobil Slomšek podatke za življenjepis o p. Ožboltu Raušu?

V Carinithiji l. 1858 je izšel v 43. številki z dne 23. oktobra članek: »Biographische Skizze des zu Klagenfurt verstorbenen P. Oswald Rausch, aus dem Orden der Gesellschaft Jesu« brez avtorjevega podpisa. Kazalo 1858. l. Carinithije pa pod III. Biographische Notizen navaja: »vom P. T. M.« Avtor je bil torej tudi redovnik P. = Pater. Če bi P. pomenil kako krstno ime, ki se v kazalu vedno postavlja pred družinska, bi moralo stati »von P. T. M.« Zato pa bo redovnik, mogoče benediktinec ali pa jezuit. Življenjepisec P. T. M. se je obrnil za podatke o Raušovem delovanju v Rusiji in na Poljskem do vrnitve v Celovec, torej za čas med koncem leta 1810 do junija 1849. na Jožefa pl. Browna, provinciala gališke provincije D. J. Brownove podatke v Carinithiji 1858 str. 170—71 doslovno navaja — slone torej na verodostojni, tedaj še živi priči.

Če primerjamo Slomškov življenjepis o p. Raušu (Zbr. sp. III. knj. Slomšekovi životopisi str. 310—320) s člankom, ki je izšel leto dni pred Slomškovim člankom v Carinithiji (1858), zapazimo takoj, da je skoraj dosloven prevod članka v Carinithiji, ki ga je spisal P. T. M.

Primerjajmo takoj pričetek:

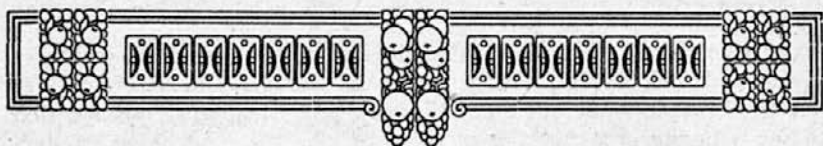
»P. Oswald Rausch erblickte den 8. Oktober 1780 als Sprößling einer unbemittelten religiös-frommen Familie im Kurazial Dorfe Gölttschach unweit Maria Rain das Licht der Welt. Seine Eltern

haben damals als Kleinhausler einzig und allein nur durch schwere Handarbeit sich dürftig ernährt, und in wenigen Jahren nach der Geburt dieses Sohnes übersiedelten sie nach Klagenfurt, wo sie sich in der Villacher-Vorstadt beim vulgo Aixler als Einwohner niederließen. Nach zwei Jahren gelangten sie durch andauernden Fleiß und ihre Bewerbsamkeit zum Besitze eines von ihnen am »Lerchenfelde« in der Villacher-Vorstadt neuerbauten Häuschens, wo sie durch Erzeugung von Dachschilden sich ernährten, und in der nächsten Umgebung ihrer neuen Keusche nach und nach durch Ankauf einiger Grundstücke ihre frühere ärmliche Lage um vieles verbesserten.« itd. S. omšek: »Pater Ožbalt Rauš je 8. oktobra 1780 u kuracialni vasi Gečah (pravilno slov. na Golšovem) blizu Žišpolj življenja svit zagledal. Bil je sin brezmožnih pa pobožnih starišev, ki so tačas kakor bajtarji, z žuli svojih rok družini svoji potrebni kruh težko pridelovali; u kratkih letih po rojstvu tega sina pa preselili se u Celovec, kder so u belaskem predmestju pri Akslerjevi hiši prebivali. Z neutrudljivo marljivostjo so se po dveh letih u novo hišico udomačili, katero so sami na »Lerchenfeldi« imenovanega predmestja postavili, kder so s strešnimi škodljami svoj pridelek imeli, s časoma pa še u bližnji okolini svoje nove hišice nekoliko polja nakupili in tako svoj ubogi stan precej zboljšali.« ... itd. Tudi na poročilo provinciala Browna se oba življenjepisa enako sklicujeta. Carinthia: »Den weiteren Verlauf der Lebensgeschichte des P. Oswald Rausch bis zu dessen Wiederankunft in seinem heimatlichen Klagenfurt verdankt der Verfasser der gefälligen Mittheilung des nunmehrigen Provinzials des Jesuiten-Ordens der galizischen Provinz zu Lemberg, Herrn Joseph v. Brown, im Wortlaute ...« etc. Drobtince: »Zgodba življenja patra Rauscha do časa, da so u svoj domovinski Celovec nazaj prišli, je pisalcu znana iz postrežnega pisma zdanjega provinciala jezuitskega reda gališke provincije u Levovu, gospoda Jožefa Brown, ki se glasi tako-le« ... itd.

Slomšek ni imel namenā, podati znanstveno utemeljen in podprt življenjepis, njegov namen je bil npravna vzgajati slovensko ljudstvo; zato mu je bil simpatičnospisan življenjepis slovenskega Korošca p. Ožbalt Rauša dobrodošlo gradivo za Drobtince, ki ga je ali sam prevedel in priredil, ali pa ga je prevedel kak drug sotrudnik, saj pogrešamo v njem Slomškovih jedrnatih rečenic, prilik in življenskih nauk, ki jih je med svoje življenjepise (primerjaj n. pr. Ahacljevega!) redno vpletal. Zato pa ta življenjepis poma-toma nosi Slomškovo ime: 1. ker ni izviren in je preveden, 2. ker ga je nemara prevedel drug avtor in ga je Slomšek samo popravil in priredil.

Ptuj, 2. julija 1923.

Iz našega kulturnega življenja.

Domoznanstvo.

Fran Erjavec: Slovenci. Zemljepisni, zgodovinski, politični, kulturni, gospodarski in socialni pregled. Napisal — — V Ljubljani 1923. Založila Jugoslovanska knjigarna. Natisnila Jugoslov. tiskarna. Str. 260 + 2 karti.

Pod tem naslovom je prišla v svet Znanstvena knjižnica s svojim šestim zvezkom in ji je motto Krekova oporoka: »Vi vsi, ki ste seme izkrvavelega naroda, mislite le eno: kako boste združeni vse svoje moči, vse svoje zmožnosti, vso svojo ljubezen in vse svoje srce posvečali naši jugoslovanski državi, za njen procvit, kulturo in blagostanje!«

Potrebna je bila taka knjiga, ki bi podala na pragu v novo dobo slovenskega dejstevovanja bilanco prešlih časov. Erjavec je to z ljubeznijo poskusil in v očigled ogromnemu materialu, ki ga je moral zbirati z vseh strani, tu že obdelan, tam načet, drugod še komaj dostopen, moram reči, da knjiga kot pregled ni slaba in smo lahko zadovoljni z njo. Seve, lahko bi bila boljša, a zato bi trebalo, da bi posamezna poglavja obdelali strokovnjaki, ki bi šli na globlje in ne bi samo referirali. Pomoč posameznikov, ki jih pisatelj uvodoma omenja, se pač pozna, a če bi jih mesto nasvetov prosil, da bi prevzeli vsak svoje poglavje in ga zase izdelali, bi knjiga neizmerno pridobila in ohranila aksiomsko vrednost.

Erjavec spremlja Slovence, potem ko oriše njihovo ozemlje, od prihoda pa do naših dni prav v leto 1923. Umevno je, da pri toliki snovi ni mogel v podrobnosti, zlasti če je bil vezan na obseg, a vendar bi lahko še marsikaj povedal, če se ne bi mestoma brez potrebe ponavljal. Če je delo res vzrastlo in narastlo iz feljtonov, bi moral pri končni redakciji marsikaj, kar je v zaporednosti pretrganih feljtonov v poglavjih opravičljivo, v knjigi opustiti. Tako bi pridobil na straneh in to in ono, kar je le begotno naznačil, bi izrazito podal in bi še celo lahko izpisal razne itd. in dr., ki tako neprijetno zvenijo.

Tudi stereotipna reasumiranja so precej neokusna, ker je ko- nečno le smešno brati, kako so bili Slovenci vedno »pripravljeni« na vsak dogodek. Čemu se na račun sedanjih dni postavljati! Ono še vedno velja: man merkt die Absicht und es wird verstimmt Knjiga itak dovolj govori, v kakih razmerah smo živeli in mora vzbuditi spoštovanje pred zdravjem in žilavostjo Slovencev, ki so se ohranili kljub vsem neprilikam in se iz svoje življenske moči postavili v vrsto kulturnih narodov.

Poleg teh splošnih misli, ki so se mi vzbudile ob knjigi, naj omenim par podrobnosti. Na str. 10 izzveni etnografska označba glede zapadne meje v Italiji kakor bi ne bili kompaktni, kar sicer na str. 24 popravi. Na str. 16 piše, da je skrajni severozapadni del (Beneška Slovenija) pripadel od leta 1868 Italiji, a na str. 44 stoji letnica 1866 kot označba časa, ko so prišli beneški Slovenci pod Italijo, kar je pravilno. Glede bivališč in hiš, str. 25, bi bilo omeniti dvojni tip, ki ga dobimo po Goriškem, Istri in Benečiji, in drugega v ostalih slovenskih pokrajinah. Opis ljudstva, str. 27—28, je nekoliko preveč idiličen. Da so Slovenci zasedli ozemlje »do današnjega Beneškega«, je preohlapno povedano. Po Rutarju (Lj. Zvon 1883) bi se dalo le potegniti določnejšo črto. Upravno razdelitev od Italije anektiranega ozemlja, str. 24, bi moral točneje označiti. Retijansko narečje, str. 107, je vendar vse nekaj drugega ko beneško-slovensko; omeniti bi bilo treba eno in drugo. Glede slovenskega pravnega življenja, str. 30, bi želel tudi boljšega odstavka. V čem je obstajalo domače pravo, kaj so bile stare domače pravne šege, čitatelj ne izve. Na Znanstveno knjižnico Leonove družbe z Grudnovimi »Slovenskimi župani v preteklosti«, ki bi mu za ta odstavek dobro služila, je Erjavec pozabil — tudi v »Bibliografiji« je ne omenja. Reformacija na splošno, str. 33, je samo z »moralnim propadom katoliške duhovščine po mnogih pokrajinah« preplitvo motivirana in o slovenski posebej tudi ne dobiš točne slike na tej strani in ne na 113, kjer je govor o reformacijski književnosti. Ta pokret bi moral biti globlje zgrabljen in podan in bi avtor tudi ne smel iti mimo protestantskih šol, v katerih je slovenščina imela tudi svoje mesto samo tako kot na str. 36. In Mandelčeve tiskarne, dasi je bila kratkega življenja, bi tudi ne smel omalovaževati in izpustiti. Tudi Hrenova doba je slabotno podana.

Čudno se mi zdi, kako je prišel Koseski v politično družbo Winklerjevo, str. 80, a ni nikjer omenjen ne Stanič, ne Kocijančič, ne Marušič, ki za goriško slovenstvo vse več pomenijo ko novičarski pevec-prvak. Mahničev Rimski Katolik, ki je časovno prva slovenska znanstvena revija, ni omenjen. O »Goriški Matici«, ki je dosegla že v svojem tretjem letu 25.000 (!) naročnikov za svoje publikacije (koledar in druge knjige po vzoru Mohorjeve družbe) Erjavec nič ne ve. Dijaške akademske organizacije in njihovo delo je tudi prezrl. V poglavjih o književnosti in umetnosti je sicer podan pregled, a je le preveč naštevanja imen in premalo karakteriziranja osebnosti in del. Da si je »katoliško-narodna stranka« ustanovila Dom in Svet, sem zvedel iz »Slovencev«! Ivana Trinka-Zamejskega bi kot zastopnika beneških Slovencev v našem slovstvu tudi ne smel pozabiti. — Goriška gimnazija l. 1910 ni bila popolnoma poslovenjena (str. 168), temveč se je matica (nemška) razdelila v tri samostojne zavode, od katerih sta začela novo življenje s prvim razredom slovenska gimnazija in italijanska.

Naj zadostujejo te podrobnosti, kdo drug jih bo naštel mogoče še kaj. Avtor nam vse uvažuje in naj gleda, da pojdejo »Slovenci« v

prevodih v vsakem oziru popolni med svet. Ko bo potrebna druga slovenska izdaja, pa naj tudi razne tiskovne napake izginejo. Bibliografija je dokaj obširna, a vendar nepopolna. V drugi izdaji bi kazalo tudi to izpopolniti. Grudnovih »Županov«, kakor sem omenil, ni, ni Rutarjeve Zgodovine Tolminskega, ni njegovih Zgodovinskih črtic iz poknežen grofije Goriško-Gradišanske, ni Glaserja, ni Bauduin de Courtenayevih materialij II. in III. o beneških dial. in Teltijanah (christjanske nauke), kakor tudi ne »Poročil o slov. kat. shodih«, ni Spomenice ob 10letnici Danice, ni Zarjinega »Jubileja«. In vse to so vendar knjige, ki bi domačina in tujca vse bolj informirale, kakor n. pr. Iskravec, Premru, Gregorič in podobni.

Knjigo je treba toplo priporočiti vsakemu, ki se hoče na kratko poučiti o naši prošlosti in sedanjosti. Po naših izobraževalnih družtvih bi je zlasti ne smelo manjkati, če že ne more priti v vsako hišo. Spozna naj se ob njej naše ljudstvo in zajema iz tisočletne slike nove volje, novega poguma za nove in še večje uspehe na polju duševne in gmotne kulture v smislu Krekove oporoke. Dr. Joža Lovrenčič.

Na krvavih poljanah. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani 1922. 8°. Str. 270 in 24 slik.

Knjiga je verna slika vojske, pri kateri je naše ljudstvo moralo sodelovati. Kdor hoče natančneje poznati vojne grozote: besnost in krvoločno strahovanje omnipotentov vojnega »prava«, nečloveške napore, trpljenja in groze, ki so jim bili vojaki v frontnih črtah ob ofenzivah izpostavljeni; življenje vojakov v zakopih, barakah, kavernah, strelnih jarkih ter isto življenje v trenutkih oddiha v zaledju ali visoko v gorah pod gromadnimi plastmi snega; dalje delo in učinke topov, granat, min, bomb, strojnic, strupenih plinov, dobi vse to v obilni meri in mnogih variacijah v knjigi opisano. Kdor hoče zvedeti, kako približno izgledajo dneve in dneve trajajoča bojna napadovanja, ki jim je življenje desetstisočev zdravih fantov in oženjenih mož lahko sredstvo v dosego ciljev, ki jih isti desetstisoči ne morejo doumeti, naj čita poglavja o Fajtemhribu, Sv. Gabrijelu, Piavi. Kdor želi občutiti trepet in gorje, ki je padalo na ljudstvo osumljeno simpatije s sovražniki, naj prelista prizore o Rusinih. Kdor želi slediti razpoloženju, ki so ga v armadi ostvarjale novice z doma ali pomanjkanje in glad ter zopet glad, dobi na raznih straneh orisano tudi to. — Kdor bi se pa hotel navduševati na kaki ideji, ki bi bila držala in dvigala čete in ljudstvo, jo bo v knjigi iskal zaman. Ona ni visana v luči kake vodilne ideje. Tudi v tem je knjiga odsvit svetovne vojske pri nas. Da bi pa bila napisana z namenom, širiti gnus nad vojsko in odpor proti njej, ni moči reči. Navzlic vsem realističnim prizorom, ki jih rahločutni živci ne morejo dostikrat niti prenesti, bo mladina pri čitanju Krvavih poljan na mnogih mestih le dobila živo poželenje, vse isto doživeti, kar je pisatelj doživel. Pa to ne morda radi kakih idealnih nagibov, temveč radi želje biti tam, kjer vlada divja, strahotna romantika. Vizija, ki kot zadnje poglavje Krvave poljane zaključuje, ni v soglasju z ostalimi poglavji! Krvave

poljane bi morale izzveneti v bridko razočaranje, da je svetovna vojska prinesla našemu narodu navzlic vsem njegovim ogromnim žrtvam tako strašno nesrečo. Opisujejo nam sicer upor ob Piavi, toda ta upor se ni izvršil iz ljubezni do naše osvoboditve, temveč iz krute želje po osebni svobodi — čete so bile namreč vojske site. Ukajoč so hitale domov. Ukajoč je hitela tudi Italija za njimi, da je isti dom zasedla. Vse to nam knjiga opisuje. »Ljudstvo je jokalo, ko je naš polk Gorico zapustil«; »po naši deželi je šel jok, je škripal srd, je bruhala kletev« — tu šele se pojavlja ideja, ki jo je ljudstvo zasedenega ozemlja od vsega početka globoko občutilo, vojska Krvavih poljan pa zelo malo. — Knjiga je dober dokument iz dobe težkih dni. Radi jo bodo čitali vsi, ki so bili člani planinskega polka. Z velikim zanimanjem jo bodo brali tudi Goričani, saj se dve tretjini vseh prizorov vršijo na goriški zemlji od Doberdoba naprej preko Fajtihriba, Sv. Gabrijela, planine Duplje do gorā nad Rabljem.

Dr. J. S.

Vzgoja.

Most v življenje. Anton Čadež, duhovni svetnik in katehet. V Ljubljani 1923. Založila prodajalna K. T. D. (Ničman). Natisnila Jugoslovanska tiskarna. Str. 138. — Slovenci imamo v primeri z veliko važnostjo vzgoje le malo vzgojnega beriva; drugih knjig izide mnogo, vzgojnih pa tako malo. Zato z veseljem pozdravljamo Čadeževo dragoceno vzgojno knjigo »Most v življenje«. Marljivi katehet je napisal že marsikak vzgojni članek, l. 1921. je izdal za mladino molitvenik »Svetilnik na morju življenja«, v novi knjigi pa nam podaja sestavno urejena pravila za krščansko vzgojo. V njej govori o namenu in pravilih vzgoje, opozarja na nekatere čednosti, ki se sedaj velikokrat zanemarjajo, kakor zmernost, delavnost, resnicoljubnost, spoštovanje tuje lastnine, varčnost, ponižnost, čistost, omenja brigo za telo in veliki pomen nadnaravnih vzgojnih sredstev, kaže nevarnosti, ki prete mladini in jo poučuje o izbiri srečnega poklica; v zadnjem poglavju pa popisuje, kako dobro vzgojen človek osrečuje sebe, svoje domače in družbo, v kateri živi. Pozna se, da je knjiga plod večletnega zbiranja in praktičnega poučevanja. Pisana je pregledno, lahko umljivo in živahno. Vzgojna pravila pojasnjuje s primernimi zgledi, izreki odličnih mož in narodnimi pregovori. Iz nje odseva srčna ljubezen do mladine in velika skrb za njeno vzgojo. Pisatelj je knjigo namenil v prvi vrsti gojenkam višjih dekljskih, gospodinjjskih in tem podobnih šol. Rabila se bo pa gotovo s pridom v vsaki šoli zadnje leto pred odhodom v življenje. Prebirale naj bi jo matere, da se bodo naučile svoje otroke prav vzgajati. A tudi vsak vzgojitelj, čeprav je proučil že obširnejše vzgojne knjige, bo našel v njej lepo zbrana glavna vzgojna pravila. Knjigo toplo priporočamo tudi voditeljem naših mladinskih organizacij, verskih in svetnih; saj morajo vse te organizacije vzgajati za življenje, kar se je pa do sedaj včasih premalo poudarjalo in upoštevalo. J. Pavlin.

Cerkveno govorništvo.

Velika skrivnost. Sedemnajst govorov o zakonu. V stolni cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani govoril dr. Mihael Opeka, stolni kanonik in učitelj homiletike na vseučilišču v Ljubljani. V Ljubljani 1923. Založila prodajalna K. T. D. (H. Ničman). Natisnila Jugoslovanska tiskarna. 8°. Str. 154. — Že dolgo mi ni nobena knjiga tako ugajala, kakor le-ta. Prišla je ob enajsti uri; bila je že zdavnaj skrajno potrebna. Svetovna vojna ni menda nikjer hujše pustošila, kakor v krogih družinskega življenja. Njene strahovite posledice na okrvavljenih bojnih poljanah, po razrušenih mestih, trgih in vaseh se bodo v teku nekaterih let več ali manj popravile, a grozovita razdejanja v družinah se bodo poznala — usque ad tertiam generationem. Kdo ve, kdaj bo prišla izprijena mladina zopet na prava pota? Kdaj bo zopet obnovljena onečaščena svetost oskrunjenih zakonskih vezi? Dr. Opeka kaže na rakrane zakonskega življenja, ki so nastale posebno hude med vojno in po vojni ter nasvetuje za nje učinkovita zdravila. Raditega pravi sam v predgovoru: »Če kateri dosedanjih (publikacij) — želi priobčevavec prav posebno tej knjižici, da bi njena semena padla naširoko in bi, z roso milosti oplojena, obilno sad rodila.« V 17 oduševljenih govorih o zakonu je razpravljal svojo snov.

V I. govoru uči, da je zakon sveta skrivnost, velik zakrament v Kristusu in v cerkvi. Razloži razmerje med možem in ženo. Ni vzel Bog žene iz glave moške, kakor da bi smela žena možu ošabno gospodovati, pa je tudi ni vzel iz moške noge, kakor da bi bila žena določena za sužnjo, ki bi jo smel mož teptati; ne — iz strani moške je ustvarjena žena v znamenje, da mu je enakovredna, enakopravna (str. 9).

II. govor nujno opozori na d o t o, katero naj prineseta ženin in nevesta v zakon. To premoženje, ta dota je — Bog. Zakonski ljudje morajo imeti predvsem Boga, njegovo vero v svojem srcu. Zato zakliče zakonskim: »Poživite sv. vero v besedi božji, v molitvi, v svetih zakramentih!« (Str. 23.)

V III. govoru svari pred napačnimi poti, ki peljejo v zakon, predvsem v grešnih znanjih, katera, če sploh v zakon vodijo, vodijo ponajveč v nesrečne zakone.

IV. govor kaže pravi pot v zakon. Prvo važno sredstvo za dober in srečen zakon je posvetovanje z Bogom, t. j. molitev; drugo pa je, upoštevati pametne želje in pametne nasvete staršev.

V. govor naslika zglednega zakonskega moža, kar povedo trije stavki: 1. mož je glava žene, kakor je Kristus glava cerkve; 2. tako morajo možje ljubiti svoje žene, kakor svoja telesa; 3. ljubiti svoje žene od začetka do konca, kakor Kristus cerkev, tako ob prvi, cvetni, tako ob drugi, srebrni, tako ob tretji, zlati poroki, v sreči in nesreči, v žalostnih in veselih dnevih.

V VI. govoru predoči dobro zakonsko ženo. Prav eno samo dolžnost nalaga apostol zakonskim ženam, in ta je: spoštljiva

pokorščina. Kako ne bi bili srečni zakoni, kjer možje prav ukazujejo in žene prav ubogajo? (Str. 57.)

V nadaljnjih osmerih govorih so navedene dolžnosti staršev do otrok in otrok do staršev. Starši, od krščanske vzgoje ali od nevzgoje vaših otrok je zavisna vaša lastna časna in večna sreča ali nesreča (67). Zakonski, starši, ki hočejo svoje otroke prav vzgojiti, morajo imeti prvič jezik, ki prav poučuje, drugič oko, ki skrbno čuje, tretjič roko, ki modro strahuje, in četrtič veliko luč, ki meče svetlobo na nelahko pot krščanskega življenja (75). V pretesljivih opominih in svarilih, v spodbujanju in navduševanju so potem obrazložena ta sredstva prave vzgoje.

V XV. in XVI. govoru ožigosa propovednik prešuštvo, najhujše zlo v zakonu, razdejanje vsakega reda v človeški družbi. V prvem pokaže, kako sodi o prešuštvu sv. cerkev, kako so sodile o prešuštvu krščanske oblasti in kako strogo so le-to pregreho kaznovali. Kako hudo so prešuštvo kaznovali paganski narodi, najhujše Peruanci, ki niso z ognjem kaznovali samo prešuštnikov in prešuštnic, temveč usmrčeni so bili njihovi očete in mater, bratje in sestre in vsi bližnji sorodniki, da bi bil tako čisto potrebljen z zemlje rod, v katerem se je taka hudobija dogodila. V drugem govoru dokazuje govornik, kako sodi o tem grehu Bog in kako ga kaznuje. Varuh zakona je Bog.

Poslednji govor daje tolažbo staršem, ki trpé v zakonu z otroci. Žalost je v zakonu, kjer otrok ni; tožbe se slišijo, kjer jih je veliko; bridkost vlada, kjer otroci zgodaj mró, in stokrat gorje je, ker otroci nočejo prav delati. (Str. 101.)

Toliko o vsebini prekoristne knjige.

Oblika vseh govorov je dovršena. Jezik uglašen, kakršnega smo vajeni pri vseh spisih dr. Opeka.

Knjiga bo zelo dobrodošla dušnim pastirjem, ki bodo iz nje pobirali zlata zrna za enake govore, ki so sedaj silno potrebni in času primerni. A tudi laiki, posebno zakonski, bodo našli v njej obilico spodbudljivih nauk.

Dr. Ant. Medved.

Umetnost.

Slovenska moderna umetnost. I. Slikarstvo. Založila in izdala Narodna galerija v Ljubljani. 1923. 4°. Tekst tiskali J. Blasnika nasl. — Reprodukcie izvršil H. Jaffé na Dunaju. — Pred seboj imamo delo, ki bi ga še pred kratkim smatrali za nemogoče med Slovenci. Kje bi mogli dobiti založnika, ki bi kaj takega tvegal; kje bi iskali publiko, ki bi v naši sredi tako delo z nakupom podpirala, in končno, kje bi se našla oseba, ki bi tako publikacijo zamislila! Nič ne dokumentira bolj ogromnega napredka na slovenskem kulturnem polju kakor spomin na tisto veliko začudenje v naših vrstah, ko je prvi zvezek Gregorčičevih poezij doživel svojo II. izdajo ter pogled na dela, ki jih kulturna sila sedaj nudi našemu občinstvu. Semkaj spada v prvi vrsti tudi publikacija Narodne galerije. Pa sega razdalja komaj ene

generacije od tam do sem! Čudovite so sile, ki spe na dnu vsakega naroda, celo tako malega, kakor je slovenski. Brez plemstva, brez velikodušnih mecenov, brez naklonjenosti od strani države se je naš narodič povzpел na stopnjo kulture, ki mora v našem človeku vzbujati opravičen ponos ter zavest, da je ta stopnja ob narodovih vzbujajočih se silah še silno daleč od definitivne. Izidor Cankar je v svojem članku »Slovenska narodna kulturna organizacija« (Nova Evropa, 11. junija 1923) lepo poudaril, da je vir vsega napredovanja pri nas predvsem organizatorično delo, združevanje, ki stopnjuje drobne sile v narodu do vedno večje kulturne intenzivnosti. Plod takega združevanja drugače raztresenih sil je Narodna galerija sama, plemenito dete povojnega časa, ki je navzlic vsi svoji globoki razboljenosti Slovencem mnogo dobrega prinesel. V pričujočem delu nam ona podaja izraze hotenja umetnikov, ki niso samo domači, temveč ki podajajo tudi v umetnostni obliki več ali manj domače občutje. Delo nosi naslov: *Slovenska moderna umetnost*. Zastopanih je v njem 18 naših umetnikov. Reprodukcijske, ki so prirejene po fotografskih posnetkih originalov, ne morejo sicer niti od daleč dati užitka originalov samih, to bi mogla vsaj deloma doseči le reprodukcija v barvah, a so navzlic temu zelo pripravne, da lahko vsakega seznanijo z nazeri umetniškega stremjenja in njenih zastopnikov pri nas. Zvezek šteje poleg uvoda, ki ga je napisal Izidor Cankar, 27 slik. Zastopani so Janez Šubic (Mati božja, Ljubimca), Jurij Šubic (Sama); I. Franké (Kitajska krajina), A. Azbé (Pevska vaja), Jos. Petkovšek (Pismo, Doma), Ivana Kobilca (Branjevka, Starec), F. Vesel (Belokranjski pust, Pomlad, Snopi), Henrika Šantel (Podoba), Šaša Šantel (Pazin), R. Jakopič (Jesen, Zeleni pajčolan), Mat. Jama (Vrbe), Mat. Strnén (Pri toaleti, Deklica s knjigo), P. Žmitek (Ribe), I. Vavpotič (V gozdu), Fr. Tratnik (Zlatolaska), Fr. Klemenčič (Starec), A. G. Kos (Podoba filozofa). — Izimši štirih (Vavpotič, Klemenčič, Mat. Sternén [Deklica s knjigo] in Jos. Petkovšek) so originali vseh slik last Narodne galerije ter ob določenih dnevih vsakemu na razpolago za ogled in študij. Delo je za vsakega, ki se zanima za slovensko kulturo, neobhodno potrebno.

Dr. J. S.

Leposlovje.

Faraon. France Bevk. Trst 1922. Izdala in založila Naša založba. Strani 127.¹

Jaz pravim: krik krvi — krik iztisnjene krvi je to. One, ki sika iz faraonske vojne pesti, v neusmiljenju okamenele; iz pesti poniževanja in morenja človeštva, iz pesti, ki preko najvišje dobrote in najtežje žrtve naših mater porodnic ne prizanaša niti njihovim

¹ Poročilo in oceno o knjigah »Faraon« in »Za novi rod« je g. André Čebokli izročil uredništvu že meseca februarja. Radi premnogega gradiva ju priobčujemo šele v pričujočem zvezku »Časa«. — Op. uredništva.

otrokom. ki so le duh in beseda, temveč davi in meče jih lačnim psom našega časa... In krik te ponižane in oskrunjene krvi izzvene v vesoljno glasen klic po novem človeku, ki ga boš rodila ti, o žena, in ki bo mož vseh mož in nas bo rešil žive smrti in kot naša zemlja težke sramote faraonske, s katero smo prekleti do blagoslovljene ure večnega poveljanja našega duha... Povzet klic umetnikov je to v imenu trpečega človeštva na boj proti Faraonu, ki je vizionarna, simbolična inkarnacija vse vojne groze, te smrti in sramote nad nami, in katerega bitnost je »pravljica resničnosti v času in prostoru, ki nima imena, zato, ker ga radi bridkosti ne more izgovoriti nobeno srce,« zakaj od nekdaj je in povsod.

Res, drzen vzgon, vendar njega mišljeni absolutni uspeh kot končno zemeljsko odrešenje — »Umoriti ga moramo!« (11) — že spločetka za pisatelja samega utopičen, ko vendar uvodoma razširi svojo pravljico v prostorno vesoljnost ter strne njeno preteklost in sedanjost in bodočnost v en brezimen čas neuspešnega človeškega borenja, oznanjajoč nam, da človek, ki bi nas odrešil v znamenju najvišje lepote, modrosti, ljubezni in čistosti (12), ta mož ne more biti spočet od moža naših dni! Nadalje nam pripoveduje z vso trpkostjo resnične pravljice, da je že vsako žensko nedrije vseh časov, odkar se je človek spoznal v svojem neskončnem trpljenju, zahrepele po rojstvu tega velikega človeka, in da je šlo sveto pričakovanje nosečih žená preko zemlje kakor še nikoli od začetka sveta. Toda niti mož ni še spočet, od katerega bi moral biti rojen prvi človek novega človeštva —: hrepenenje pa je ostalo hrepenenje!

In šele tu, v okviru čisto duševne realnosti se nam zjasni ta vizija do pravega razumevanja: le v tem večnem hrepenenju in pričakovanju je zajeta vsa silna in neskončna tragika človeškega življenja, v tistem hrepenenju, v katerem samo slutijo naše trpeče duše učlovečenje onega, čigar imena si ne upajo več ustnice niti izgovoriti, da ne bi ga slišalo naše srce — bridkega imena nedočakanega človeka.

V tem hrepenenju in pričakovanju sicer lahko sami sebe čistimo, več pa ne: ker usoda vojne groze, te smrti in sramote nad nami, ki oskrunja naše duše in našo kri, ta je v svoji zemski brezčasnosti večna in v njenem nemem faraonskem, kamenitem obrazu se razbije tudi najzadnja beseda, najgloblja molitev — otrokova!

V simboličnem vzkriku in luči tega prologa odmevajo in se zrcalijo Bevkove črtice. Ista faraonska pest je iztisnila iz pisateljevega srca grozni Klic žene — dvojen klic iz dveh ločenih svetov kakor v neutešnem hrepenenju po spočetju in rojstvu tistega najčistejšega človeka — odgovarja pa mu neskončna Praznota, ki je kot umetnina poleg gornje, kateri proti koncu zmanjkuje prvotno odmerjena ji sila, notranje vsebolj ubrana in strnjena v tako celoto, da izzveni v en sam dolg in silen vzdih, kakor pravzdih, ki ga vseskozi spremlja kontrapunktorične, te usodne besede: »Iščem Te in nimaš nadomestila, tako si bil velik.« (29.) In kakor so si izpred kamenitega obraza

in mrtvega očesa Faraonovega vračajoči se možje in mladeniči poslanci zakrili obraze in se molče zaprli v svoje hiše, ker pač niso hoteli iz resnično velike ljubezni do svojih starcev in žená in otrok razodeti groze in gorjá, ki so ga videle njihove oči, tako se tudi umetnik sam vrača s strašne poti svojega poslanstva po faraonskih poljanah krvi ves tih in sam vase zaprt, onemel v trpkost prikrite bolečine, in le zavoljo žive ljubezni do starcev in žená in otrok odgovarja na tajnostno vprašanje: Kako je bilo? s kamenitim molkom kakor mračnega spomina, zaključujoč: »In če bi vedel kaj, če bi se spominjal, bi vam, ljudje moji, povedal nedolžno laž, resnice pa vam ne bi povedal, ljudje moji, resnice ne, ker vas ljubim...« (34). Kdo pa bo pričo tega O t r o k a maščeval sramoto, ki je očetu oskrnila dušo in mu odtujila najmlajšega od otrok, še vso gorko njegovo kri, sramoto trpljenja in groze, zavoljo katere ni bilo v očetovih mislih prostora za zavrženega otroka — kdo še izmed očetov bi si upal izpovedati se te grenke bolečine, takorekoč iztrgati jo iz mozga in kosti, koder je brodila in bodla, in jo kakor smrdljivo smet svoje krvi izpljuniti pred sé z istim mirnim in mrzlim, v kratkosti trdim realizmom, kakor je to storil baš naš Bevk?! E, samo za eno tako besedo je bilo treba poguma! Kljub temu pa ta kakor tudi naslednja — B e g u n e c, puščobna praznota brezdomovinstva — ni v celoti tako dinamična, s kakršno silo je vsekakor morala plamteti v duši umetnikovi. V A v d i t o r j u je krepko očrtan simbolični paralelizem, v katerem se odraža ostrina bolesti, ki se kot strašna slutnja zajeda v srce blagoslovljene matere... Po svojem odražajočem miselnem ozadju — žena in otrok! — sledi kot pendant ljubka in prisrčna V r n i t e v, katero istotako spremlja globoko se zajedajoča, a skoraj neslišna črna slutnja vojne groze.

Kakor osamljeni se zdita S o v k a in Č r n i p i š č a n e c, podobna pravim vzorcem Cankarjevega simbolizma, podprtega z realizmom. Še več: ž njima hoče Bevk postati učenec onega drugega Cankarja umetnika, ki po prvi veliki, široki cesti — pač še polni prahu! — stopi s Podobami iz sanj na svojo drugo, glavno pot, na ozko in samotno, zato tem jasnejšo in daljnjo pot globin simbolika — mistika, katera je, vodeča skozi samega sebe, pot najvišjega čiščenja, kajpada tuja v zastarelosti okostenelim racionalističnim pozitivistom.

A n u š k o pred poroto, M o s t s a m o m o r i l c e v kakor tudi P o d o b n e obraze moremo uvrstiti tudi izven okvira svetovnovojnega časa. Prva od teh se nam predstavlja v čistih barvah krepkega realizma, kjer je miljejno ozadje vsebolj poudarjeno kot pri drugih, sicer bi jo prevpile druge močnejše. Druga in tretja pa se mi celó podajata nekam čudno tuji v tej tako enotno zasnovani zbirki. Zato se tudi ne moreta kositi s katero izmed ostalih, in sicer spričo njunega notranjega obilježja.

In zadnjo, N a č e t r t i g a l e r i j i, zares moram jo imenovati epilog; globoka vizionarna misel je, večni véliki up umetnikov v bodočnost svojega križanega naroda: smeh, pesem, himna naro-

dova, ki jo poje tudi ob kriku tragedije, solnce in ponos in bogastvo narodove bodočnosti, ki jo umetnik že zdaj živi — »da, to je narodova moč, sila plemena, ki se ne dá premagati ne z vojno, ne z denarjem, ki je večna in bo rezala tisočletja ... Narod je dobil smeh na ustnice, on je večni!« (124.)

Povzemam: Bevk kot pisatelj je predvsem zvest učenec Cankarjevega svežega in krepkega realizma ter njegovega simbolizma, ki celó prevladuje v tej zbirki. In dosledno Cankarju naturalistu najdemo i tu na posameznih mestih vidne znake naturalizma, kamor se vrača Bevk v zadnjem času kot nekaj ekstremen, radikalen realist, kar se vsekakor kaže zlasti v nekaterih poznejših, po revijah objavljenih stvareh. In dalje: umetnost Bevkova je sveža in sočna, zdrava in krepka, včasih kar preprosta, vendarle globoka; bila pa bi še globočja in jasnejša, če bi pisatelj prodril do tajn in lepote slovenske besede ter občutil in ujel nje ritem in glasbo tudi v sozvočju. Zavóljo resnice in iskrenosti pa moram vendarle opozoriti na očitno pomanjkanje znanja slovniškega jezika in pisatelju priporočati v študij zlasti zakon o izpremeni glasov, o rabi svojilnega zaimka ter poglobitev znanja slovenske sintakse v svrhu točnejšega izražanja. In številne tiskovne napake more, kajpada, opravičiti le dejstvo, češ, knjiga je bila tiskana na Dunaju.

Knjiga je poleg naslovne opremljena še s tremi ilustracijami mlajšega Kralja. Med njimi je prva po svoji krvavosti nadvse značilna in najglasnejša, veličastna v svoji okameneli monumentalnosti, izražajoči vesoljno krutost, dočim so ostale tri umerjene po miniaturnosti silhuet, zapored vsaka jasnejša, od katerih bo gotovo vsakomur ta zadnja tudi najbližja v gorkoti edino še v solncu ohranjenega, kakor nanovo vzhajajočega življenja.

Taka je tedaj knjiga, po kateri more in mora vsakdo, kdor še tega storil ni, narediti vsaj delni obračun s kapricami svetovne vojne.

André Čebokli.

Za novi rod. Stanko Majcen. Trst 1922. Izdala in založila Naša založba. Str. 71.

Dramatik Majcen, nam že znan po svoji Kasiji (1919) in Dedičih nebeškega kraljestva (DS 1921), se je topot oglasil v naši Primorski krajini, kamor so mu delo zanesle časovne potrebe in večalimanj tudi dozdevne nujnosti po ne povsem srečni usodi prvega njegovega dela. Pod gornji skupni naslov je zbral tri enodejanke: *Profesor Gradnik*, *Knjigovodja Hostnik*, *Zamorka*.

Prva, idejno najgloblja in zato po Majcnovo tem subtilnejša, se doigrava na obali otoka v Kvarneru. Srečajo se tu njene tri glavne osebe, kakor bi jih bilo morje naplavilo pred ribičev panzjon: tako tuji so si namreč med seboj profesor Gradnik, kot znanstvenik kajpada že tragična žrtev svojega poklica, in Kamila, vsa sama ženska, žehteča v zdravju in kipeča v polnosti življenja, ter inženjer Jalen, mrzel mož pustega razuma in računajoč praktik. Tuji pa so si ne toliko zaradi ali v razmerju nasprotij tipičnosti kolikor bolj

zategadelj, ker nam pisatelj ne poudari vedno s tolikšno zajemljivostjo in čuvstvenostjo onih, tuintam sicer komaj znatnih, vendar nujno pojavljajočih se duševnih činjenic, ki so razmeroma skupne bodisi še tako hudo si nasprotujočim tipom in ki jih s svojo privlačno silo približujejo drugega drugemu v toliko, da jim omogočajo malone nujno in zato tem bolj resničnostno, a čeprav kratko sožitje, v katerem se skrešejo in nato zopet odbijejo drug drugega. Ali bolje: umetnik nas mora tudi še z drugimi, nematerialnimi sredstvi svojega umetniškega oblikovanja do živega uveriti, da so se zares kakor po usodni volji združile in se še družijo te sicer tako si nasprotujoče tipičnostne osebe in da je ta začasna skupina vzrastla čista iz tal svojega kosa sveta ob svojem pravem času. Zakaj drugače moram domnevati, da je pisatelj zbral te tri osebe kot izklesano samosvoje značaje z edinim namenom, da podtakne njihovemu bolj notranjemu kakor vnanjemu dejanju le golo idejo, ko bi nam lahko podal čeravno samo pedenj, vendar živ kos momentanega skupnega življenja. Dejanje te aktovke je malenkostno in enostavno: smrti zapisani profesor Gradnik, zdaj sam v prijateljskem krogu Kamile in Jalena, živi in se osrečuje edino še v vernem, a že mrzličnem pričakovanju svojega še nerojenega otroka, ki je sicer seme bolnega drevesa, vendar bo naj sad za novi rod — odtod, vsekakor, naslov zbirke —, kateri bo »deležni odrešitve po veliki ideji, ki prihaja od vztoka,« saj ubogi profesor, odkar mu je v bedi mislim iztekla kri, nazorom zmanjkalo tal in vse obviselo v zraku, od tedaj pač ni mogel bodočemu človeštvu dati drugega v svojem velikem hrepenenju, nego mu samo še iz slabotne svoje krvi izobličiti stvar, ki pa je prišla že mrtva na dan. In tu globoko ždi tragika te socialne krivice, za katero se res zavzameš, tem bolj še v odsevu Kamiline življenske polnosti, v celoti pa te delo kot umetnina ne prime, te ne zgrabi, temveč se samo ogrevaš pri posameznih odstavkih in ob nekaterih kratkih scenah, a še to tuintam z velikim trudom, če že nisi dober psiholog in še boljši logik. Zakaj? Z najlepšo slovniško točnostjo, toda še ne v čistem zvoku in duhu živega slovenskega jezika razvrščenim besedam so podmaknjene po najstrožji logiki naravnost aksiomatično ubrane misli, ki nam jih hoče avtor brez prvotne gorke čuvstvenosti in svežosti duha, ki naj predvsem notranje spajata vse sestavine v enoto, ponekod kar vsiliti kot suhe rečenice svojih dogmamihih resnic. In vprav to je, kar nas moti in odbija od umetnine, odtuja od Majcnove umetnosti sploh.

Po svoji socialni ideji gornji sorodna, če že ne vzporedna je Knjigovodja Hostnik, a s tem razločkom, da ta s svojo snovjo je samo miniatura slika iz najbližje vsakdanjosti, dočim je ona nenavadnejša in globočja, in da gre tu le za moralno žrtev, tam pa tudi že za fizično. Dejanje je kaj enolično in izza miselnega jedra ne veje nič manjša tragika od one v prejšnjem prizoru. Vendar Koren bi bil lahko jasnejši in tudi kot nasprotni značaj tuintam prikupljivejši, čigar ponesrečeni poskus z raztresenimi bankovci za

poštenost bivšega uslužbenca se ne glasi tolikanj umetniški in je že sam po sebi prozaičen. — Dramatično kakor tudi tehnično je najboljša *Zamorka*, ki jo moramo tolmačiti kot plemensko-socialen pojav. Ali pričo neme pasivnosti zamorkine je konec vendarle premočan in v delu samem njen poboj z ozirom na neko dozdevno asimilacijo evropskemu žitju in bitju dokaj problematičen; zakaj v nasprotnem slučaju moramo ta brutalni tujkin čin smatrati kot izbruh še najprvotnejše, neukrotene naturnosti v krvi od divjega plemena, ako nam ga pisatelj drugače, hoté ali nehoté, zadostno ne motivira. Pa tudi vsa drznost ženske radovednosti, ki nosi celo to igro, se mi zdi preglasna in prehrupna in preveč vnanja.

Nočem tu razpravljati o tem, ali morda ne izpričuje ta zbirka kaknega napredka ali samo poglobitve v razvoju dramatične umetnosti Majcnove, zakaj nobeno teh treh delc bi ne moglo tekmovati bržkone niti z enim izmed dejanj prvih dveh pisateljevih dram.

In že sam po sebi sem malone čisto uverjen, da so te igrice umetnika ukanile za res pobožno zaželjeni uspeh kot plačilo za krvavi trud in da so mu morebiti kakor nam že danes drage le še kot izvestni kriteriji na poti njegovega idejnega razvoja, v kolikor ga zasledujemo po njegovih delih. Prenagljena pa se mi je zdela vera mnogih v tem, da so po slovenskih listih, zlasti onih v Primorski krajini, raznašali iz tedna v teden nepreizkušeno trditve, da so te aktovke, po njihovem gústiranju seveda, gradivo tudi za podeželske odre. A ušteli so se s svojo reklamo! Te tri enodejanke bi mogel kaj spreten režiser dvigniti do prave veljave šele pred krogom izbranih gledalcev kot komorne predstave, in to predvsem zaradi njih dramatične subtilnosti, vsled česar ne bodo, kakor sodim, prodrlé niti v širše kroge naroda. In ob tej priliki dam vam vprašanje: Zakaj ne gre Majcnova knjiga med narod? Jaz bi se v svojem odgovoru držal sledečih glavnih smernic: Stanko Majcen je kaj zvest učenec Karla Krausa, dunajskega slovitega eseista in govornika, pisatelja in izdajatelja neperiodične revije »Fackel,« in kot tak verno sledi eseistični duhovitosti tega pravega žurnalista in umetnika in globokega kritika obenem, ne asimilirajoč je z uspešnostjo našemu duhu: zato pa se godi Majcnovi umetnosti kakor severni roži v južnemu solncu — dalje, Majcnov jezik je bolj slovniški kot živi slovenski, kakor brez rodni tal — in, v njegovi umetnosti pólje premalo krvi, zato je tem manj čuvstvena in sočna, zato mirna in tem manj silna.

Zaključim pa z iskreno željo: rad bi videl to drobno knjigo vsaj pri vsakem pravem inteligentu!

André Čebokli.

Slovenski pesniki in pisatelji. Za mladino priredila: Fran Erjavec in Pavel Flerè. III. zvezek: *Matija Valjavec*. V Ljubljani 1922. Izdala in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. (Z risbami okrasil Rajko Šubic; s sliko pesnikovo.)

Večino pesniških del Valjavčevih (liriko in epiko vso, tudi večino prevodov, a nič zapisov narodnih pripovedek) je bila izdala

Slovenska Matica (brez letnice! menda l. 1899? ali 1900?) pod naslovom: (Poezije, zložil Matija K. Valjavec. Seveda jih že davno ni več dobiti. Nekaj Valjavčevih najlepših legend in pravljic čita (in se jih na pamet uči) naša mladina v svojih čitankah. Vendar celotne slike o njegovem pesniškem delovanju ne more imeti. To nuditi, je namen pričujoči izdaji. Knjiga obsega obširen življenjepis (VIII—LVII, I. mladostna in dijaška leta, II. profesor na Hrvatskem, III. pesnik, nabiralec narodnega blaga in jezikoslovec, IV. Valj. človek), potem pa v treh razdelkih Valjavčevo leposlovno delo: Pesmi (lirične in odlomki pripovednih) str. 1—30; pripovedne pesnitve: legende in živalske pravljice (31—99); narodne pripovedke (101—166); končno: Tolmač (167—180). V Tolmaču (str. 167) čitamo vire, po katerih sta izdajatelja sestavila življenjepis: to so slovenski in hrvaški (pisani) ter ustni podatki. Življenjepis je marljivo sestavljen (in tudi Tolmač, ki ga pojašnjuje); vendar se nam zdi, da sta vzprejela gg. pisatelja preveč podrobnosti, n. pr. VI. (Costov oče in V.), str. XVII. nsl. (V. se zlaže), str. XVIII. nsl. (V. zavpije iz okna na Martinjaka); zde se mi prav malopomembne in bi bolj zaslužile plašč pozabe. Z veseljem pa čitamo podrobnosti o njegovem očetu »oberrihtarju«, o Valjavčevi ljubezni do matere, str. XXXIV., o Valjavcu kot skrbnem očetu petero otrok, in zanimivost, da je bil na Hrvatskem — popoln abstinent, vodopivec do svoje smrti. (Dr. Vidrič v Zagrebu, Valjavčev najboljši prijatelj, ni bil profesor, ampak odvetnik, doma je bil pa iz župnije Studeno pri Postojni. — Izbira pesniških proizvodov je obče dobra; pripovedek je morda prevlač; da je zadnja natisnjena v izvirnem vzhodno-štajerskem narečju, je prav zanimivo. Ali zveza med uvodom (V. kot pesnik) in izbiro nam čisto nič ne ugaja; želeli bi si jo popolnoma drugačno: namesto tistih splošnih trditev, na primer str. XLVI.: »legende so zajete naravnost iz narodnega pesništva«... »v njih je V. tako pogodil narodovo mišljenje in narodov duh ter preprosto narodno govorico, da ostanejo za vse čase dragocena svojina narodova«, ali, str. XLV. (o živ. pravljicah): »gladko, neprisiljeno, šegavo in prijetno mu teče tu beseda, tako da bi človek bral še in še, ne da bi se naveličal« — naj bi Uvod lepo po vrsti estetično analiziral tiste pesmi in kazal, z a k a j so lepe; prav gg. izdajatelja imata tu lepo priliko, izobraževati estetski okus mladine, ko podajata Uvod in tekst. Uvod naj bi od začetka do konca spremljal izbiro. In želeli bi si tudi, da se nam p a z g l e d i h pokaže krasota jezika Valjavčevega, ko je toliko lepih prilik. In malo bolj naj bi bila pogledala v pesniško delavnico Valjavčevo, n. pr. str. XLV. velita, da je pravljice »Osel, kralj zveri«, »Volč in pes« itd. vzel naravnost in narodnih ust. Kaj se to pravi? Ali bo mladina to pravilno umela? Kakó je bilo, pripoveduje Grafenauer (Zgod. nov. sl. slov., str. 231). — Še par pripomb k Tolmaču! K str. 22 »Peklila me je neka sprotnost dvojca« — bi bila razlaga pravilna ta-le: kot pekel me je pekla in mučila neka notranja razdvojenost (ker je bil namreč materi ravnokar povedal, da ne pojde v bogoslovje); in kako Tolmač? »Preklili (prerasli) sta

me dve nasprotji (v meni sta bili dve nasprotji)«. To naj bo razlaga? Saj je temnejše od izvirnika! — Razlaga verza 6. o »Volku in psu«: »Drugi, ki krasi jih sklen globočjega vida« — se mi zdi napačna: sklen ne more pomeniti »sklenjenost« (Tolmač, 179), ker je potem braz smisla, ampak pomeni — po mojih mislih — steklo, kakor pri Koseskem večkrat. (Cf. Pleteršnik s. u.) Sicer pa se rečenica ponavlja str. 97: »Glej in napenjaj si sklen na vsestran paznega vida.« — Semtertja je premalo v Tolmaču, n. pr. str. 76 nožura (je lahko noga in nož), str. 78 »volk se skolehá« — str. 93 »če lajneš«. — Kaj je to? Tekst sta izdajatelja sprejela točno po Slov. Matici (Levcu); vendar kaj malega bi bila lahko spremenila, n. pr. str. 96 »se splaziti stiha«, zakaj ne: »izitiha«? Tako pa moti »stih«! Zakaj sta prevzela tisti grdi šestomer:

»Ko bi ne bil, kjer si, že dal, kar gre ti, bi zdaj, zdaj«,

a opustila šaljivo opravičevanje, ki sledi, mi je neumevno.

Oprema knjige (risbe!) je prekrasna. — Naši mladini bo čitanje Valjavčevih poezij vedno koristilo v trojnem oziru: 1. bogatilo in plemenitilo ji bo domišljijo in nudilo duševni užitek, 2. navdajalo jo z ljubeznijo do lepe naše domovine, in 3. učilo jo jedrnate, pristne govorice slovenske.

J. Debevec.

M. Elizabeta, O. S. Urš.: **Iz moje celice**. Druga knjiga. V Ljubljani, 1923. Založil uršulinski samostan. Natisnila Jugoslovanska tiskarna. Str. 154.

Vsem onim, ki gledajo in žive sedanost in vse življenje nekako tako — da jim je to življenje le senca bodočega, sedanost le daljen odmev večnosti — tem redkim je dala M. Elizabeta s svojo drugo knjigo lep dar.

Sama vsa umirjena in pokojna pozna le eno luč — večno, eno samo pot — iz celice v kor, eno samo hrepenenje, sleherni dan uresničeno — evharistični Bog. Sama to najlepše pove v pesmi: »Moje misli«:

Moje misli cilj so našle,
tam kjer večna luč trepeče;
srečal jih je v vsej lepoti
v blesku hostije žareče
Jezus, večni Bog.

(str. 9.)

in podobno v pesmih: »Moja sveta hostija« (str. 60.), »Zlate niti« (str. 70.), »Zakaj« (str. 20.).

Iz cele knjige veje ta mir — le žal, da je tako hladan. Zakaj četudi morda slutimo in celo vemo, da pôlje za to tenčico miru — živo življenje, da plapola za pokojno ekstazo — ogenj — vendar nas ta ogenj ne ogreje in mir ne vabi.

Da povem jasno. Ko sem prebiral in znova prelistaval posamezne cikle, so bile pesmi, ki me niso pustile docela hladnega, le redke. V prvem ciklu »Tihe celice cvetovi« menda le sedmero: »Jaz ljubim kraljevega Sina« (str. 17.) (z rahlo reminiscenco na slično pesem konvertitinje Lujize Heusel: »Ich liebe einen Königssohn«).

zatem »Poznam skrivnost« (str. 35.), »Victima« (str. 36.), »V večerni uri« (str. 37.), »Križana ljubezen« (str. 39.), »Svetišče miru« (str. 45.), »Vestinke« (str. 48). In podobno v drugem, tretjem, četrtem — vse bolj pa ugajata peti in šesti ciklus: »Duše vedno obhajilo« in »Večnih dalj odmevi«. Verzi bolj prosto teko in tako se mi zdi, da je našla M. Elizabeta tu svoj lastni, resnični jaz, zapustila je rosna jutra, prepojena z vonjem limbarjev, tej in tujih rož, ter zapela iz globine svoje globokoverne duše. Tu šele nam pesnica za kratke hipe in vsaj malo dvigne zastor, da zaslutimo, kako dolga je do Njega pot, da je za vsem mirom težak boj, da tudi za pajčolanom še teko solze in da srce do smrti ni povsem pokojno — in ravno s to komaj razodeto izpovedjo nas prepriča in potegne s seboj.

Velika stvar je religiozna pesem. Saj je tako daleč čuvstvo od besede in še veliko težje je vkleniti v verze šepet duše z večnostjo, govoreči v Bogu trepetajočega srca.

Skrivnost je v tem, da so najlepši biseri na dnu morja.

Da M. Elizabeta združi s svojim tehničnim znanjem ogenj kake Renée Erdös¹ in toplo neposrednost znane dominikanke S. M. Regine Most², se smemo nadejati od nje še velikega — četudi je morda marsikdo odložil njeno drugo knjigo z rahlim razočaranjem.

Morda bi smel pristaviti le še to. Slika pesnice, ki je knjigi prirejana, bi prejkone lepše odgovarjala celoti, da se je dala slikati stoje na kakem križnem hodniku ali samostanskem stopnišču, kar bi vsekakor lepo spominjalo na »tihe celice zidove«. Sicer je to stvar okusa, ali trud za reslepo katoliško knjigo ni nikdar odveč.

P. Roman Tominec, O. F. M.

¹ Renée Erdös — Madžarka konvertitinja. Venec njenih najlepših pesmi je prevedel Johannes Mumbauer »Perlenschnur« 2. Aufl. 1920. Hausen Verlagsgesellschaft, Saarlouis.

² S. Maria Regina Most O. P. »Sonne, ringe dich durch!« 2. Aufl. 1918. Friedrich Pustet, Regensburg.

Kulturne drobtine.

Drobec za kulturno zgodovino v Slovincih.

V 4. zvezku letošnjega »Časa« je priobčil dr. Jos. Mal svojo razpravo »Nova pota slovenske historiografije?«, kjer zavrača stališče univ. prof. dr. Lj. Hauptmanna, da so bili Jugoslovani in ž njimi Slovenci v prvih dobah svojega nastopa v zgodovini suženjsko disponiran in zaslužnjen narod. Zvezek je izšel 23. marca. Dne 5. aprila pa je g. prof. dr. Hauptmann uredniku »Časa« pismeno izrazil željo, naj bi se mu za naslednjo številko rezerviral primeren prostor za odgovor dr. Malu. Urednik bi sicer za realizacijo te želje prav lahko določil 6. zvezek, kajti za 5. zvezek, ki bi imel iziti početkom maja, je bilo gradivo že pripravljeno. Toda iz ozirov kolegijalnosti — g. dr. Lj. Hauptmann in urednik »Časa« sta namreč profesorja na isti univerzi — in pa radi tega, ker je »Čas« edina znanstvena revija v Slovincih, ki je posvečena aktualnim problemom — »Njiva«, ki je z l. 1921 hotela biti podobna revija, se je že sredi svojega 11. letnika brez besede slovesa ločila od svojih naročnikov —, je urednik gosp. prof. Hauptmannu drage volje ustregel, da si je moral ves načrt za 5. zvezek spremeniti ter pri tem riskirati, da izide ta zvezek z znatno zamudo. Načelno ga je vodilo pri tem stališče objektivnosti, da ima pač vsak pravico, pri reviji sodelovati, ki želi v njej mesta za znanstveno debato, to toliko bolj, ker je šlo v našem slučaju za debato o problemu, ki ga z isto vnemo lahko brani ali pa zameta pogan ali katoličan. Problem namreč, gledé katerega sta si g. prof. Hauptmann in dr. Mal prišla navzkriž, nima s kakimi verskimi nazori absolutno nič opraviti.

Razprava g. prof. Hauptmanna je torej izšla v 5. zvezku »Časa« ter obsega 30 strani, skoraj dvakrat več, kakor je bilo dogovorjeno. List je izšel z zamudo 5 tednov.

Na to je g. prof. Hauptmann priobčil v prilogi »Jutru« št. 146 dne 23. junija 1923 pod svojim polnim imenom članek

»Katoliško«

kjer piše na naslov »Časa« in njegovega urednika sledeče:

»Čas«, ki je prej drage volje sprejel pamilet, je bil zdaj prisiljen, da sprejme tudi obrambo, in tako se je zgodilo, da je moral pred znanstvenim svetom javno izvršiti svoj harikiri tako temeljito, kakor doslej še noben slovenski časopis. Ali »Čas« zavzema v publicistični hierarhiji klerikalne stranke odlično mesto. Bil je doslej prvi mislilec; kar je učil on, je razpečavala posestrimska žurnalistika kot dognano znanstveno resnico — v vedno poljudnejši obliki od idealnega »Slovenca« do že precej realnega »Domoljuba«. Vsaj pred lastnimi pristaši in za domačo rabo je bilo torej neobhodno treba oživiti »Čas« in tako so ga začeli naenkrat galvanizirati z različnimi članki širom svoje publicistike.

Ali hi v koliko jim je to uspelo, me ne zanima; to je zdaj že popolnoma interna stvar klerikalne stranke. Zato se tudi jaz ne bi več oglasil, ako se ne bi bili dotaknili sredi svojega samaritanstva zelo važnega načelnega vprašanja. Kajti če se je mislilo doslej, da je znanost kakor resnica le ena in nedeljiva, smo dobili zdaj s kompetentne strani službeno pojasnilo, da je znanost dvojna, ena katoliška, druga poganska. Po vsej sreči pa smo dobili takoj tudi še nadaljnje službeno pojasnilo, da je katoliška znanost baš ona, ki jo prodajajo dr. Mal in njegovi Malikovalci resnice.« —

Komentarja k ti ljubeznivosti inteligentu menda ni treba. Opozoriti bi bilo samo še na to, kako se je zopet enkrat izkazala resničnost znanega slovenskega pregovora »Dobrota je sirota«. Gostoljubnosti, ki je dala pri sedanji tiskarski draginji gosp. prof. Hauptmannu v »Času« 30 strani na razpolago, poleg tega še preden je »Jutro« publiciralo gornji članek tudi primerno število odtisov ter običajni honorar, se mečejo polena pod nofe celo z neresnično trditvijo, kakor da je bil »Čas« prisiljen sprejeti obrambo iz peresa g. prof. dr. Hauptmanna...

Da je pa »Čas« z objavo Hauptmannovega članka izvršil pred znanstvenim svetom in sam nad seboj kak harakiri, ta Hauptmannova ugotovitev bo za znanstveni svet zares presenetljiva novost!

Uredništvo »Časa«.

Popravek. Na str. 279 čitaj pod črto v opombi ¹¹ tretja vrsta od spodaj 8 milijonov ton, ne 90 milijonov.

Na str. 361 v 23. vrsti od zgoraj dol 550 let, ne 650 let.

Listnica uredništva. — Ureditev 5. zvezka t. l. »Časa« je povzročila, da je tudi v pričujočem 6. zvezku ostalo mnogo gradiva, ki bi bilo drugače objavljeno, med njim članki,

razprave in ocene raznih publikacij. Gg. sotrudniki naj blagovolijo oprostiti in z uredništvom potrpeti, ki dela vedno najrajše po gotovem načrtu, da more ustreči i sotrudnikom i čitate-ljem, skratka vsem, ki se lista z lju-beznijo oklepajo. Gradivo, kolikor ni moglo priti na vrsto sedaj, najde svoje mesto gotovo v prvi, ozir. prvih številkah prihodnjega letnika.

Hkrati prosi uredništvo vse one p. n. gospode, ki bi hoteli pri listu sodelovati, da se, preden pošljejo kako razpravo ali članek, z njim najprej dogovoré o vsebini, obsegu in smeri svojega spisa. Po-novno priporoča uredništvo to iz raz-nih razlogov.

Kronika.

Iz seje odbora L. D. dne 12. ju-lija. Poleg drugih važnih točk se je tukaj razpravljalo tudi o naročnini »Časa«. Odbor je ugotovil, da je ona z ozirom na obseg lista in na nujne izdatke pri upravi ter z ozirom na povišek tiskarskih tarifov, ki se je iz-vršil že v januarju t. l., odločno pre-nizka. Kdor bi se za to zanimal, lahko vse sam z lahkoto izračuni. Zato so odborniki sklenili, naročnino za pri-hodnji letnik XVIII. (1924) povišati na Din 60.—. Prosimo, da vzamejo naročniki ta odborov sklep na zna-nje; presenetil jih gotovo ne bo, saj je treba le malo primerjanja, pa bo

vsak spoznal, kako je upravičen. A prav tako jih prosimo, da ostanejo listu zvesti še nadalje in ga v težki prehodni dobi valutarnega valovanja ne zapusté. — Za dijake je naročnina določena na letnih 40 dinarjev, ako jih je na list vsaj deset pod skupnim naslovom naročenih.

Uprava »Časa«.

Občni zbor L. D. Pri isti seji od-bora L. D. dne 12. julija je bilo tudi sklenjeno, da se vrši redni občni zbor L. D. o priliki V. Kat. shoda v Ljub-ljani. Občni zbor bo v torek 28. av-gusta v Akademskem domu ob 3. uri popoldne.

»Čas« je zamišljen kot dvomesačnik na štirih tiskanih polah. Letnik pričenja z oktoberskim terminom.

Prva številka prihodnjega letnika XVIII. (1924) izide sredi oktobra t. l.

Naročnina za ta letnik (1924) je določena na 60 dinarjev. Ustanovniki plačajo dva dinarja manj, namreč 58 dinarjev. Za dijake znaša naročnina 40 dinarjev, ako jih je najmanj deset pod skupnim naslovom naročenih.

Naročnina se pošilja naprej, najlepše in za upravo najpripravneje bodisi s položnico bodisi s pošto nakaznico na naslov:

Uprava »Časa«, Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna, kolportajni oddelek.

Urednik: Dr. Jos. Srebrnič, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80.

List izdaja in zalaga »Leonova družba« v Ljubljani.

Pričujoči zvezek (l. XVII., 1923, zvezek 6.) stane v podrobnih razprodaji Din 10.—.

Prispevki za Mahničovo ustanovo.

(Od 1. marca do 30. junija. V dinarjih.)

Neimenovan 50; Iv. Vodopivec, št. Jurij pod Kumom, 20; dr. Andr. Snoj, Ljubljana, 60; J. Gospodarič, Jesenice, 15; Jan. Hladnik, Trebelno, 25; dr. M. Slavič, Ljubljana, 50; Fr. Leskovar, Požega, 10; Iv. Zavbi, Ambrus, 10. — Vsem darovalcem se iskreno zahvalujemo.

Uredništvo je prejelo naslednje knjige:

Latinsko-slovenski ročni slovar. Sestavil ob soodelovanju več šolnikov in uredil Fran Wiesthaller, gimnazijski ravnatelj v pok. Tiskovne stroške pokril dr. Anton Bonaventura Jeglič, škof ljubljanski. Ljubljana 1923. Natisnila Jugoslovanska tiskarna. 4°. Str. XXXI + 352. »Uvod o latinskem jeziku (str. IX—XXX.) spisal dr. Josip Tominšek. Knjiga obsega iz slovarja črko a (str. 1—305), črko b (str. 305—344) ter del črke c (do besede Caeroesi, str. 344—352).

Problemi vzgoje najširših plasti našega naroda. Franjo Žgeč. Izdalo in založilo Udruženje jugoslovanskega učiteljstva — poverjenišvo Ljubljana 1923. 8°. Str. 112.

Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji 1923. Sestavil in izdal višji šolski svet v Ljubljani. 8°. Str. 217.

Ustava kraljevine SHS. II. pregledani natis. Zbirke zakonov 1. snopič. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani 1923. 12°. Str. 64.

Sv. Francišek Saleški. Napisal dr. Franc Walland. Založil salezijanski zavod v Ljubljani 1923. 12°. Str. 188.

Zavičaj. Sličice i pripovijesti. Ilija Jakovljević. Prva Hrvatska dionička tiskara u Osijeku 1923. 12°. Str. 62.

Sin. Drama v štirih dejanjih. II. natisk. E. Gangl. Izdala Učiteljska tiskarna v Ljubljani 1923. 12°. Str. 160.

Vitomilova železnica. Spisal Josip Korban. Založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani 1923. 8°. Str. 58.

Knjiga života. † Dr. Anton Mahnič. Sabrao i uvodom popratio A. Alfirević D. J. Osijek 1923. 12°. Str. 271.

Jadranski almanah za leto 1923. Izdala Naša založba v Trstu. Tiskala Narodna Tiskarna v Gorici. 8°. Str. 204.

Hippolytus de Hippolytis O. P. non è vescovo di Nona in Dalmazia. Miroslav Premrou. Romae 1923. 8°. Str. 11. Ponatis iz ?

Kam? Fantom in dekletom spisal dr. Miroslav Brumat. Samozaložba. V Gorici 1923. 12°. Str. 270.

Politika in zgodovina. Nekoliko odgovorov na dnevna vprašanja. Spisal dr. Dragotin Lončar. Tisk in založba J. Blasnika naslednikov v Ljubljani 1923. 8°. Str. 154.

Modra ptica. Maurice Maeterlinck-Jos. Bernot. Tisk in založba Učiteljske tiskarne v Ljubljani 1923. 8°. Str. 120.

Pogorah in dolinah. I. Dijaška leta. Spisal Pavel Kunaver. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani 1923. 8°. Str. 197 in 40 slik.

Nova erotika. Disonance in akordi. Ivan Rozman. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani 1923. 8°. Str. 115.

Začasna nemško-slovenska kemijska terminologija. Kot predlog znanstvenega osebja kemijskega instituta univerze Ljubljana. Uredil S. Ferjančič. Ponatis iz Narodnogospodarskega Vestnika. Založba kemijskega instituta univerze Ljubljana. Tisk Narodne tiskarne v Ljubljani 1921. 4°. Str. 223.

Josip Stritar. Izbrani spisi za mladino. Priredila Fr. Erjavec in Pavel Flerč. Zbirke Slovenski pesniki in pisatelji XI. zvezek. Izdala in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani 1923. 8°. Str. LXX + 411.
